

UNIwersYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II w KRAKOWIE

AGATA GORCZYCA

**BEZPIECZEŃSTWO RODZINY
W POLITYCE SPOŁECZNEJ NA PRZYKŁADZIE
DZIAŁAŃ POWIATU PIŃCZOWSKIEGO**

Fragment rozprawy doktorskiej pt:
„Idea bezpieczeństwa rodziny w polityce społecznej samorządu terytorialnego
powiatu pińczowskiego”

Kraków 2023

Rozdział I

Bezpieczeństwo rodziny w polityce społecznej na przykładzie działań powiatu pińczowskiego

Współczesny świat nie jest pozbawiony odczuwalnych i realnych zagrożeń, których genezy należy upatrywać w napięciach politycznych, ekonomicznych, nacjonalizmie, antagonizmach etnicznych i religijnych. Prócz niebezpieczeństw wywołanych postawą i działalnością człowieka, niebagatelного znaczenia nabierają też zagrożenia naturalne. Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze międzynarodowym stają się czynnikiem destabilizującym bezpieczeństwo. Zagrożenia globalne spowodowały więc zmiany w podejściu do bezpieczeństwa w ogólnym tego słowa znaczeniu. Wyróżnia się wiele rodzajów bezpieczeństwa takich jak polityczne, psychiczne, społeczne, socjalne, fizyczne czy duchowe. Wraz z gwałtownym rozwojem techniki pojawiły się w naszej cywilizacji i kulturze, także w ochronie zdrowia i życia, nowe możliwości, ale też i nowe, dotąd nieznane zagrożenia, które powinny być zidentyfikowane i jednoznacznie ocenione w ramach dobrze uprawianej etyki chroniącej człowieka. Jednym z powodów kryzysu we współczesnej etyce jest zrelatywizowanie i zredukowanie wartości życia do jego jakości.

Jedną z podstawowych, egzystencjalnych i fundamentalnych wartości potrzeb każdego człowieka, bez którego nie jest możliwe spokojne i godne życie w realiach współczesnych czasów stanowi problematyka bezpieczeństwa i porządku publicznego i powszechnego (par. 1), potrzeba ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego (par. 2), potrzeba ochrony środowiska i gospodarki odpadami (par. 3), potrzeba ochrony dorobku kulturowego i tożsamości narodowej (par. 4), potrzeba bezpieczeństwa ekonomicznego (par. 5), potrzeba oświaty i wychowania (par. 6) oraz potrzeba bezpieczeństwa narodowego (par. 7).

Potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego oraz powszechnego

Pojęcie bezpieczeństwa ewoluowało przez wieki zaś w ostatnich dekadach szybko zmieniało znaczenie. We współczesnych czasach człowiek stanął przed wyzwaniem tworzenia bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach i płaszczyznach. Wszechogarniające zagrożenia oraz szeroki wachlarz potrzeb w zakresie bezpieczeństwa, sprawia, że występuje deficyt potrzeby wykorzystywania wszystkich podmiotów, jakimi dysponują współczesne społeczeństwa. Uczynienie świata bezpiecznym miejscem było celem ludzkości od

niepamiętnych czasów. Przedstawiciele różnych nauk dołożyli znacznych starań, aby ten cel się ziścił. Skonstruowali systemy teoretyczne i znaleźli praktyczne rozwiązania najważniejszych dla ludzi problemów¹.

Bezpieczeństwo stanowi naturalną potrzebę w życiu każdego człowieka. Pojęcie bezpieczeństwa jest powszechnie używane w języku potocznym i urzędniczym. Rozumienie tego słowa jest często intuicyjne, a jego odbiór jednoznacznie pozytywny. Postrzegane jest też wieloznacznie i wieloaspektowe. Brak jasnych i jednoznacznych definicji niewątpliwie utrudnia systematykę pojęć. Jedna z najprostszych definicji ujmuje bezpieczeństwo jako pierwotną, egzystencjalną potrzebę jednostek i grup społecznych oraz państw. Bezpieczeństwo jest stanem niezagrożenia, spokoju, pewności, wolności od zagrożeń, strachu lub ataku². Stan poczucia zaś zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, ponieważ oddziałuje on na kształtowanie warunków egzystencji podmiotu³.

Wyjaśnianiem pojęcia bezpieczeństwo zajmuje się wiele dyscyplin szczegółowych, w tym zwłaszcza socjologia, nauki prawne, psychologia i kryminologia. Nadrzędność bezpieczeństwa nad innymi dziedzinami jest dość szczególna, gdyż jest ono wartością, której osiągnięcie stanowi powinność elementarną, stojącą ponad różnorodnymi, społeczno- ekonomicznymi, historycznymi i kulturowymi przejawami aktywności społecznej⁴.

W metodologii nauk społecznych podkreśla się, że bezpieczeństwo należy do pojęć spornych, ponieważ jego znaczenia nie da się ostatecznie ustalić. Badania bezpieczeństwa stanowią interdyscyplinarną przestrzeń badawczą, w której przedsięwzięcia o odrębnym charakterze integrują się wokół pewnych dążeń epistemologicznych, metodologicznych i empirycznych⁵. Przez bezpieczeństwo rozumie się proces, w którym stan bezpieczeństwa i jego organizacja podlegają dynamicznym zmianom stosownie do naturalnych oddziaływań uwarunkowań bezpieczeństwa. Innymi słowy, bezpieczeństwo oznacza ciągłą działalność jednostek, społeczności lokalnych, państw lub organizacji międzynarodowych w tworzeniu pożądanego stanu bezpieczeństwa⁶.

¹ K. Loranty, J. Ropski, *Pedagogiczne implikacje ewolucyjnych wyjaśnień dotyczących relacji międzyludzkich i międzygrupowych*, [w:] *Studia Administracji i Bezpieczeństwa* 2021, s. 178.

² J. Gierszewski, A. Pieczywok, *Społeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Warszawa 2019, s. 24.

³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo teoria i praktyka*, Józefów 2012, s. 48.

⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie Uwarunkowania System*, Warszawa 2011, s. 23.

⁵ S. Croft, *Perspektywy badań bezpieczeństwa*, [w:] *Studia bezpieczeństwa*, P. D. Williams (red.), Kraków 2012, s. 503.

⁶ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, Józefów 2009, s. 8.

Bezpieczeństwo rozpatrywane na poziomie antropologicznym dla jednostki stanowi wartość najwyższą, gdyż tylko przy jego zagwarantowaniu istnieje możliwość realizacji naturalnych, osobistych i społecznych potrzeb człowieka⁷. Znany psycholog Abraham Maslow opracował hierarchię potrzeb, w której umieścił potrzeby bezpieczeństwa jako jedne z podstawowych potrzeb człowieka, gdzie zgodnie z teorią zaspokajania potrzeb wyższego rzędu, takich jak potrzeby przynależności, szacunku oraz samorealizacji, jest możliwe jedynie po zaspokojeniu potrzeb niższego rzędu⁸.

Bezpieczeństwo w literaturze naukowej jest definiowane jako wolność od zagrożeń zapewniająca suwerenność państwa i jako stan uzyskany w efekcie odpowiednio zorganizowanej obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi⁹. Bezpieczeństwo jest więc jedną najważniejszych potrzeb ludzkich, powinnością państwa wobec obywateli i obywatelskim prawem. Jest też przedmiotem opisu naukowego. We współczesnym świecie mamy do czynienia ze wzrastającym zainteresowaniem badaniami nad bezpieczeństwem¹⁰. Znaczenie bezpieczeństwa i potrzeba jego badań wzrosło dziś na nieznana w dotychczasowej historii skalę, gdyż natężenie i skala niektórych rodzajów zagrożeń nigdy dotąd w historii nie były tak ogromne, jak ma to miejsce obecnie¹¹.

Współczesny świat nie jest bowiem pozbawiony odczuwalnych i realnych zagrożeń, których genezy należy upatrywać w napięciach politycznych, ekonomicznych, nacjonalizmie, antagonizmach etnicznych i religijnych. Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze międzynarodowym stają się czynnikiem destabilizującym bezpieczeństwo. Zagrożenia globalne spowodowały więc zmiany w podejściu do bezpieczeństwa w ogólnym tego słowa znaczeniu. We współczesnych czasach człowiek stanął przed wyzwaniem tworzenia bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach i płaszczyznach. Wszechogarniające zagrożenia oraz szeroki wachlarz potrzeb w zakresie bezpieczeństwa, sprawia, że występuje deficyt potrzeby wykorzystywania wszystkich podmiotów, jakimi dysponują współczesne społeczeństwa.

W niektórych dziedzinach życia społecznego, dla jednostki i jego mienia bezpieczeństwo ma pierwszorzędne znaczenie. Ważna jego rola wynika z tego, iż żyjemy w świecie, w którym poczucie zagrożenia rośnie z każdym dniem i w każdym środowisku zarówno na lądzie, w

⁷ K. Karolczak, *Bezpieczeństwo jednostki i narodu-mrzonka czy realność w XXI wieku*, [w:] *Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat*, K. Liedel, P. Piasecka, T. R. Aleksandrowicz (red.) Warszawa 2011, s. 15.

⁸ A. Lasota-Jądrzak, *Bezpieczeństwo narodowe jako zasadniczy element polityki funkcjonowania państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne*, Warszawa 2017, s. 34.

⁹ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2002, s. 169.

¹⁰ J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa 2013, s. 13.

¹¹ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. zagrożenia elementarne*, Kraków 2017, s. 8.

wodzie, w powietrzu i kosmosie. Każda jednostka ma określone potrzeby, które nieodłącznie towarzyszą określonym wartościom. Są one zasadniczym motywem działania na rzecz osiągania pożądanых wartości, a więc tych, pozytywnie określanych stanów rzeczy w określonych warunkach. Potrzeby mogą dotyczyć wartości materialnych, społecznych i kulturowych, duchowych i intelektualnych, niezbędnych do funkcjonowania jednostki i każdej grupy społecznej oraz nieformalnych organizacji, które tworzą ludzie¹².

Dotyczy to także sfery bezpieczeństwa narodowego. W tym zakresie oznaczają uświadomione i konieczne dążenia do przygotowania państwa na wszystkich szczeblach i we wszystkich dziedzinach jego organizacji dla ciągłej skutecznej ochrony i obrony interesów i wartości narodowych przed zagrożeniami militarnymi i niemilitarnymi w warunkach niepewności i postępu, zapewniające przetrwanie narodu i jego wartości, pomyślność i dobrobyt oraz tworzenie korzystnych warunków dla obecnych i przyszłych pokoleń¹³.

Bezpieczeństwo publiczne jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego jest procesem obejmującym różnorodne działania w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest ochrona porządku prawnego w państwie przed działaniami zabronionymi takimi, które godzą w życie i zdrowie ludzi lub porządek publiczny, normy i obyczaje społeczne, a także w instytucje i urzędy publiczne¹⁴. Na instytucje publiczne składa się cała infrastruktura społeczna, czyli szpitale, sanatoria, domy pomocy społecznej, szkoły, przedszkola, sądy, więzienia, obiekty kultury, sportu i administracji publicznej. Urzędy publiczne to drogi publiczne, wodne, kolejowe, lotniska, porty, instalacje i sieci energetyczne, urzędy przesyłowe wody, gazu, oczyszczalnie, cmentarze, technologie komunikacyjne i informacyjne takie jak poczta, Internet, telewizja, radio, media komunalne, czyli prąd, woda, ścieki, ogrzewanie, gaz, kanalizacja, usuwanie śmieci. W tym jednak wypadku używa się zamiennie określenia infrastruktura ekonomiczna¹⁵.

W dzisiejszej skomplikowanej rzeczywistości, należałoby zdefiniować same pojęcie bezpieczeństwa publicznego. Zdefiniowanie tego pojęcia jednoznacznie nie jest łatwe, ponieważ w literaturze przedmiotu można spotkać pojęcie dwuznaczne, czyli bezpieczeństwo i porządek publiczny. Te dwa wyrazy występują w działaniu organów, stojących na straży bezpieczeństwa i porządku publicznego bardzo często równolegle, a niekiedy jednocześnie. Żyjemy w epoce dynamicznego rozwoju nowych technologii, które oprócz pozytywnych aspektów w rozwoju

¹² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 80.

¹³ Tamże, s. 81.

¹⁴ Tamże, s. 56.

¹⁵ Tamże.

cywilizacji, niosą ze sobą wiele ujemnych zjawisk społecznych w państwie. To powoduje zmienność różnych sytuacji w krótkim czasie, w małym obszarze, co powoduje trudności w oddzieleniu tych dwóch terminów¹⁶.

Istnieje wiele interpretacji bezpieczeństwa publicznego, od bardzo szerokiego począwszy, przez różne jego modyfikacje, na wąskim kończąc. Szerokie ujęcie prowadzi do zajęcia całej przestrzeni bezpieczeństwa narodowego, traktując je jako ochronę przez wszelkimi zagrożeniami, niezależnie od ich źródeł. Nieco węższe podejście do bezpieczeństwa publicznego wiąże je ze stosunkami społecznymi, uregulowanymi przez prawo a także normami moralnymi i regułami współżycia społecznego, zapewniającymi ochronę jednostki, społeczeństwa i mienia przed niebezpieczeństwami ze strony gwałtownych działań ludzi, oraz sił przyrody. Zapewnienie bezpieczeństwa wskazuje na charakter interwencjonizmu ukierunkowanego na zapewnienie wsparcia osobom dotkniętym skutkami zagrożeń o charakterze naturalnym. Chodzi tu zwłaszcza o zapewnienie pomocy ludziom, którzy padli ofiarą niezależnych od nich zdarzeń losowych takich jak pożar, powódź, czy inne klęski żywiołowe¹⁷.

Bezpieczeństwo publiczne oznacza stan przejawiający się ochroną porządku prawnego, życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed bezprawnymi działaniami¹⁸. Łączone jest często z porządkiem publicznym, ujmując je wspólnym określeniem – bezpieczeństwo i porządek publiczny. Jest to ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnie przyjęte normy postępowania. Jest stanem w społeczeństwie, który umożliwia jego sprawne funkcjonowanie¹⁹. Potrzeba bezpieczeństwa i porządku publicznego dotyczy zwiększenia wykrywalności w zwalczaniu wykroczeń i przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, mieniu, przemocy w rodzinie, szkole i społecznym środowisku, przeciwdziałanie przestępczości i demoralizacji nieletnich, alkoholizmowi, narkomanii, zapewnienie pomocy ofiarom przestępstw, ochronę dóbr materialnych, zapobieganie korupcji i przestępczości zorganizowanej²⁰. Uważa się, że zapewnienie bezpieczeństwa publicznego danej społeczności stanowi podstawowy warunek

¹⁶ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 25.

¹⁷ J. Ropski, *Samorząd terytorialny wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego i bezpieczeństwa państwa w Polsce*, Bielsko-Biała 22, s. 204.

¹⁸ B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2004, s. 19.

¹⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 58.

²⁰ Tamże, s. 83.

duchowego i materialnego rozwoju całej grupy zorganizowanej w państwo i żyjących w tym państwie jednostek ludzkich²¹.

Z kolei bezpieczeństwo powszechne jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego jest procesem obejmującym szereg różnorodnych działań w dziedzinie zdrowotnej, ekologicznej, edukacyjnej, społecznej, gospodarczej, prawnej, weterynaryjnej i sanitarnej, którego zasadniczym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa ludności cywilnej, a zarazem stanem uzyskanym w wyniku zorganizowanej ochrony życia i zdrowia ludzi, a także dóbr materialnych i kulturalnych oraz środowiska naturalnego w zakresie niezbędnym do przetrwania ludzi²². Dotyczy też ochrony przed skutkami działań człowieka przeciwko człowiekowi lub sił natury, które wywołują bezpośrednie zagrożenie wartości chronionych, we wszystkich stanach i warunkach funkcjonowania państwa²³. Bezpieczeństwo powszechne, to stan zapewniający ochronę życia i zdrowia obywateli oraz majątku narodowego przed skutkami klęsk żywiołowych i katastrof technicznych²⁴.

Wynika z tego, że bezpieczeństwo powszechne, a więc działania na rzecz ochrony życia, zdrowia przed bezpośrednimi zagrożeniami, realizowane jest nie tylko z powodu czynników wewnętrznych, ale i zewnętrznych, które tym wartościom zagrażają. Wpływ na stan bezpieczeństwa społecznego, również w skali lokalnej mają także czynniki, które nie są w zasięgu możliwości oddziaływania administracyjnego bądź centralnych władz państwowych, a wynikają raczej z efektu globalizacji, światowych trendów czy zagrożeń²⁵.

Ze względu na wprost nieograniczoną możliwość wystąpienia różnorodnych zagrożeń, związanych zarówno z działaniem sił przyrody, jak i rozwojem cywilizacyjnym oraz zagrożeniami militarnymi, do udziału w ochronie ludności muszą zostać powołane różnego rodzaju siły, które będą przejmowały decydującą rolę w zależności od rodzaju zagrożenia, działające w obrębie jednego, sprawnie funkcjonującego, systemu obrony ludności. Przedmiotem działań obronnych jest życie i zdrowie ludzi a także takich wartości jak mienie, dziedzictwo kulturowe i środowisko.

Choć bezpieczeństwo powszechne często utożsamiane jest z bezpieczeństwem publicznym, to jednak nim nie jest. W przypadku bezpieczeństwa publicznego chodzi o zapewnienie ochrony przed działaniami zabronionymi, które naruszają prawnie

²¹ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 23.

²² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 55.

²³ Tamże, s. 56.

²⁴ B. Wiśniewski, S. Zalewski, D. Podleś, K. Kozłowska, *Bezpieczeństwo wewnętrzne Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., s. 19.

²⁵ J. Ropski, *Samorząd terytorialny wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego i bezpieczeństwa państwa w Polsce*, dz. cyt., s. 203.

usankcjonowany porządek społeczny w państwie, godzą w życie i zdrowie przez zabójstwa czy uszkodzenia ciała lub porządek publiczny, czyli zakłócanie ciszy nocnej, nielegalne zbiegowiska czy handel ludźmi. Zaś w przypadku bezpieczeństwa powszechnego chodzi o ochronę życia i zdrowia ludzi oraz dóbr i środowiska. W jednym i drugim przypadku, poza działalnością ochronną, duże znaczenie ma prewencja, edukacja społeczeństwa, szkolenie kadr specjalistycznych czy przedsięwzięcia finansowe na rzecz rozwoju instytucji bezpieczeństwa publicznego²⁶.

Kluczową dziedziną bezpieczeństwa powszechnego jest ochrona ludności, a zwłaszcza ratownictwo. Potrzeby z zakresu bezpieczeństwa powszechnego dotyczą dziedzin, które obejmują usprawnienie jakości działania służb ratowniczych, zapewnienie natychmiastowej pomocy doraźnej materialnej, psychologicznej, religijnej, zapewnienie opieki medycznej, społecznej, wyżywienia, tymczasowego schronienia, poprawę bezpieczeństwa w miejscach wypoczynku, wspieranie tworzenia pozarządowych form ochrony ludności i ratownictwa, opiekę humanitarną²⁷.

Każdy człowiek, bez względu na wiek i pozycję społeczną, chce być bezpieczny w domu i na ulicy, w szkole i pracy, w kawiarni i klubach, w kinach i teatrach, w tramwaju i pociągu, w parkach i na plażach oraz w innych miejscach użyteczności publicznej. Jednym słowem, człowiek chce być bezpiecznym w każdym miejscu i czasie na terytorium swojego państwa i poza jego granicami²⁸. Istotą bezpieczeństwa powszechnego jest więc przeciwdziałanie zagrożeniom społecznym i zapewnienie możliwości przetrwania i swobodnego rozwoju jednostek i grup społecznych w konkretnych warunkach przy wykorzystaniu dostępnych zasobów.

Stan poczucia zagrożenia negatywnie wpływa na rozwój cywilizacyjny jednostki i społeczności, gdyż oddziałuje na kształtowanie warunków życia podmiotu. Do zagrożeń o charakterze społecznym zalicza się przestępczość, zakłócenia porządku publicznego, zjawiska nadużywania alkoholu, narkotyków, substancji psychoaktywnych, agresję, biedę, bezrobocie czy bezdomność. Zagrożenia te wiążą się z działalnością człowieka i w konsekwencji prowadzą do autodestrukcji lub szkodliwego działania na zdrowie i życie członków społeczności, której dana jednostka funkcjonuje. Niezbędne jest więc nie tylko stwierdzenie, że dane zjawisko występuje w społeczności lokalnej, ale także określenie stopnia uciążliwości, czyli wpływu na poczucie bezpieczeństwa powszechnego.

²⁶ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 55.

²⁷ Tamże, s. 83.

²⁸ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 13.

Wszechstronne zastosowanie słowa bezpieczeństwo sprawia, iż każdy postulat zapewnienia i poprawy bezpieczeństwa jest właściwie powszechnie aprobowany. Ma to istotne znaczenie dla praktyki działania przedstawicieli władz publicznych. Ochrona ludności to jedna z zasadniczych misji organizowanych przez organy administracji publicznej²⁹. Utrzymanie bowiem stanu bezpieczeństwa jest jednym z najstarszych zadań publicznych, które ściśle się wiąże z podstawową funkcją władzy publicznej³⁰. Bezpieczeństwo i porządek publiczny można zapewnić w wyniku realizacji różnych działań. Rola państwa jako kreatora jest dominująca w zabezpieczeniu bezpieczeństwa, ale to nie tylko zadania instytucji państwowych, ale i całego społeczeństwa i jednostek. Brak odpowiedniej harmonizacji działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa porządku publicznego może skutkować niepotrzebnym powielaniem się czynności podejmowanych w pewnych dziedzinach przez różne podmioty oraz zaniechaniami w innych obszarach³¹.

Istotnym narzędziem mającym służyć planowaniu i harmonizowaniu działań w zakresie zapewniania bezpieczeństwa i porządku publicznego podejmowanych na poziomie powiatów są mające umocowanie w ustawie o samorządzie powiatowym programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego. W ich realizacji biorą udział instytucje powiatowe i podmioty zespolone pod zwierzchnictwem starosty a w szczególności policja. Policja jest formacją służącą społeczeństwu, przeznaczoną do ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymywania bezpieczeństwa i porządku publicznego. Policja wykonuje zadania związane między innymi z: ochroną życia, zdrowia oraz mienia ludzi przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochroną bezpieczeństwa i porządku publicznego, a także kontrolą przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub w miejscach publicznych³².

Trudno sobie wyobrazić bezpieczeństwo i porządek publiczny bez działań podejmowanych na szczeblu centralnym oraz bez udziału administracji rządowej. Nie do przecenienia są również działania planowane oraz realizowane przez struktury znajdujące się jak najbliżej obywatela, a tym samym najbliżej problemu zdiagnozowanego przez właściwe podmioty takie jak policja czy organy jednostek samorządu terytorialnego³³. Działania

²⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 55.

³⁰ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne*, Warszawa 2009, s. 50.

³¹ P. Mączyński, R. Płaszowska, *Programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego jako narzędzie harmonizowania działań na rzecz bezpieczeństwa*, [w:] *Bezpieczne miasto*, J. Czapska, P. Mączyński, K. Strużińska (red.), Kraków 2017, s. 126.

³² W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 26.

³³ P. Mączyński, R. Płaszowska, *Programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego jako narzędzie harmonizowania działań na rzecz bezpieczeństwa*, dz. cyt., s. 125.

prowadzone na najniższym szczeblu administracji publicznej pozwalają na dokonanie szczegółowej diagnozy potrzeb i zagrożeń, które występują na danym obszarze oraz dostosowanie do nich odpowiednich działań, co gwarantuje sprawną reakcję odpowiednich podmiotów w sytuacjach, wymagających nagłej interwencji bądź podejmowania szybkich decyzji. Powiatowe programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego są jednym z nielicznych narzędzi mających na celu harmonizowanie działań prewencyjnych podejmowanych na poziomie lokalnym, które mają umocowanie w akcie rangi ustawowej. Zasadność tworzenia programów zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego na poziomie gmin i miast znalazła także potwierdzenie w pracach legislacyjnych dotyczących regulacji systemów monitoringu wizyjnego.

Potrzeba ochrony zdrowia oraz bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego

Jedną z podstawowych, egzystencjalnych i fundamentalnych wartości potrzeb każdego człowieka, bez którego nie jest możliwe spokojne i godne życie w realiach współczesnych czasów stanowi problematyka ochrony zdrowia. Osoba ludzka zasługuje na to, aby uszanowano jej własne życie i zdrowie. Ochrony wymaga więc integralność osoby ludzkiej, a więc jej prawo do życia, zdrowia, wolności, rodziny, wiary, nadziei i miłości bez względu na stan zdrowia fizycznego, psychicznego i bez względu na stan majątkowy. Człowiek ma prawo być silny, zdrowy i szczęśliwy.

Dążenie do zdrowia i poszukiwanie leków i sposobów pomagania chorym były przedmiotem zainteresowania wszystkich ludzkich społeczności. Zdrowie jest bowiem wartością podstawową, a prawo do niego należy do podstawowego katalogu praw, których respektowanie w stopniu gwarantującym bezpieczeństwo zdrowotne powinna wspierać skuteczną politykę państwa.

Z punktu widzenia przedmiotowej potrzeby z zakresu ochrony zdrowia i bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego dotyczą takich dziedzin jak stworzenie warunków sprawnej opieki zdrowotnej, zwiększenia dostępności do usług medycznych w miejscu zamieszkania, zapobieganie chorobom odzwierzęcym, naruszenie przepisów bhp, norm żywieniowych i technologicznych i ograniczenie ryzyka zachorowań ludzi i zwierząt.³⁴

³⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 83.

Każdemu człowiekowi przysługują powszechne i nienaruszalne prawa. Jan Paweł II wymienił wśród nich opiekę zdrowotną, mieszkanie, odzież i żywność³⁵. Pierwszym i podstawowym prawem jest prawo do życia od poczęcia aż do naturalnej śmierci. Życie jest bowiem podstawową wartością, ponieważ na nim opiera się wszystko czym jesteśmy. Bezpośrednio zaś z życiem związane jest zdrowie, oznaczające prawidłowe funkcjonowanie organizmu. Utrata czy brak zdrowia utrudnia realizację innych wartości i rozwój życia osobowego. Czasem może prowadzić do utraty życia³⁶.

Od zarania dziejów wiadomo, że potrzeba bezpieczeństwa jest jedną najbardziej podstawowych i naturalnych potrzeb człowieka. Towarzyszy mu we wszystkich dziedzinach jego aktywności. Jest to stan, który daje poczucie pewności, gwarancję jego zachowania oraz szansę na doskonalenie a także sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś co człowiek szczególnie ceni na przykład zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych³⁷.

Pojęcie bezpieczeństwa ewoluowało przez wieki zaś w ostatnich dekadach szybko zmieniało znaczenie. Bezpieczeństwo społeczne można rozpatrywać szeroko jako istotny element bezpieczeństwa państwa lub wąsko, rozpatrując odrębnie każde zagrożenie społeczne takie jak bezpieczeństwo zdrowia, zagwarantowanie wolności czy zabezpieczenie egzystencjalne. Postrzegane w wymiarze społecznym związane jest z zagrożeniami społecznymi kojarzonymi ze zdrowiem i życiem.

Wraz z gwałtownym rozwojem techniki pojawiły się w naszej cywilizacji i kulturze, także w ochronie zdrowia i życia, nowe możliwości, ale też i nowe, dotąd nieznane zagrożenia, które powinny być zidentyfikowane i jednoznacznie ocenione w ramach dobrze uprawianej etyki chroniącej człowieka³⁸. Jednym z powodów kryzysu we współczesnej etyce jest zrelatywizowanie i zredukowanie wartości życia do jego jakości. Coraz częściej słyszy się bowiem, że życie stanowi wartość tylko wtedy, gdy jest życiem człowieka zdrowego a nie chorego i niepełnosprawnego. Redukuje się wartość ludzkiego życia do funkcji ról społecznych. Człowiek użyteczny społecznie jest wartością w przeciwieństwie do człowieka chorego, bezrobotnego i samotnego. Dlatego tak dużą wagę przywiązuje się do kształtowania

³⁵ T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2008, s. 107.

³⁶ K. Szałata, *Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie*, [w:] *O etyce służb społecznych*, W. Kaczyńska (red.), Warszawa 2010, s. 75.

³⁷ T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych Programy prewencyjne w systemie bezpieczeństwa*, Warszawa 2011, s. 33.

³⁸ K. Szałata, *Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie*, [w:] *O etyce służb społecznych*, dz. cyt., s. 69.

postaw moralnych ludzi, zwłaszcza tych, którym powierzane są ważne i trudne zadania, do których niewątpliwie należy ochrona zdrowia i życia³⁹.

Potrzeba ochrony zdrowia może zostać zachwiana poprzez zagrożenie sanitarno-epidemiologiczne, które może wystąpić w wyniku różnorodnych sytuacji lub zdarzeń, zarówno zależnych jak i nie zależnych od działalności człowieka. W zależności od skali wystąpienia mogą stanowić bezpośrednie zagrożenie dla środowiska oraz zdrowia człowieka. Zagrożeniem mogą być uszkodzenia instalacji sanitarnych w wyniku awarii technicznych, przedostanie się ścieków do ujęć wody w wyniku awarii, niestosowanie prawidłowych technik składowania odpadów komunalnych, skażenie terenu, ujęć wody, studni w wyniku powodzi.

Duże zagrożenie dla naszego zdrowia i życia stanowi epidemia, czyli masowe szerzenie się określonej choroby, zwłaszcza zakaźnej w zbiorowisku ludzkim w określonym czasie na obszarze, na którym choroba o tym samym nasileniu w poprzednich latach nie występowała. Wystąpienie choć jednego przypadku groźnej choroby zakaźnej może sugerować początek epidemii i może być skutkiem świadomej działalności człowieka. Chorobotwórcze bakterie mogą przedostać się do naszego organizmu przez spożycie zakażonej żywności, wody, poprzez kontakt z chorym człowiekiem, przez wdychanie powietrza, w który mogą być rozpylone niebezpieczne mikroby. Oznakami epidemii jest wystąpienie nagłych, szybko szerzących się masowych zachorowań lub zgonów i brak skuteczności leczenia w rutynowej terapii występujących powszechnie chorób.

Postulat poprawy zdrowia oraz bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego jest obecny w dyskusji publicznej a także na szczeblu lokalnym a jego wszechstronne zastosowanie sprawia, iż jest powszechnie aprobowany. Człowiek bowiem znajdujący się w trudnej, osobistej sytuacji życiowej spowodowanej ciężką chorobą własną lub osoby bliskiej, utratą pracy, czyli brakiem możliwości zapewnienia warunków do codziennej egzystencji poprawnych relacji z najbliższymi nie czuje się bezpiecznie. Kształtowanie bezpiecznych przestrzeni obejmujących najszerzej rozumiane bezpieczeństwo zdrowotne ludzi, a także postrzegane jako szczególna wartość indywidualnego człowieka to jeden z dominujących motywów we współczesnych badaniach nauk o bezpieczeństwie. Bezpieczne przestrzenie są też przedmiotem teoretycznych analiz i praktycznych wskazań dla ich tworzenia⁴⁰.

³⁹ Tamże, s. 69.

⁴⁰ E. Szweda, *Wyzwania i zagrożenia wobec człowieka w perspektywie zarządzania humanistycznego i nauk o bezpieczeństwie*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, B. Panck, R. Stawicki (red.), Warszawa 2008, s. 221.

Polityka zdrowotna, która włącza w te działania państwo jest zjawiskiem stosunkowo nowoczesnym. Rozwinęła się ona wraz z rozwojem aktywności państwa. Zależała ona jednak od postępu naukowego w medycynie, ponieważ jej rozwój prowadzi do wzrostu zabiegów, które muszą być uregulowane. Państwo może przyjmować wobec opieki zdrowotnej rolę regulatora, płatnika, czyli nabywcy oraz dostawcy. Każdy konkretny system opiera się na połączeniu wszystkich lub większości z nich. W praktyce państwo wykonuje każdą z trzech ról, chociaż finansowanie państwowe może pokrywać tylko część kosztów opieki zdrowotnej. Istotną determinantą subsystemu zintegrowanego bezpieczeństwa zdrowotnego w Polsce jest udzielanie świadczeń medycznych w sieci szpitali a zwłaszcza publicznych.

Pomoc medyczna, rozpatrywana w kontekście wsparcia społecznego ma wiele form. Wartości, które bezpośrednio łączą się z pomocą medyczną, to życie i zdrowie człowieka. Wśród nich należy wymienić edukację prozdrowotną, doradztwo dotyczące opieki nad chorymi, diagnozę, leczenie szpitalne i rehabilitację. Każda z tych form pomocy zmierza do realizacji celu, jakim jest ochrona życia i zdrowia ludzkiego, zapobieganie chorobom, leczenie chorych oraz niesienie ulgi w cierpieniu⁴¹. Cele medycyny można więc określić w obszarach podejmowanych działań i prewencji, terapii w tym rehabilitacji, łagodzeniu bólu i towarzyszeniu w umieraniu⁴². Kodeks etyki lekarskiej podkreśla, że najwyższym nakazem etycznym lekarza jest dobro chorego.

Dobre zdrowie nie zależy jednak tylko od opieki medycznej. Wpływa na nie szereg czynników społecznych, ekonomicznych i środowiskowych. Zachowanie dobrego zdrowia zależy od indywidualnego postępowania ludzi i ochrony przed zagrożeniami oferowanej przez politykę publiczną. Poprawa stanu zdrowia społeczeństw zależy w dużym stopniu od poprawy środowiska i wzrostu poziomu życia⁴³. Wiele nierówności w zakresie stanu zdrowia wiąże się z wysokością dochodów i środowiskiem domowym i zewnętrznym. W związku z tym należy spojrzeć przez pryzmat różnic w korzystaniu z usług zdrowotnych. Rezultaty są jednak trudne do interpretacji, ponieważ mamy do czynienia z zestawem powiązanych czynników, zwłaszcza gdy niski dochód i niekorzystne środowisko mają bezpośredni wpływ na dostęp do usług medycznych. Nierówności zdrowotne wynikają z ogólnych nierówności społecznych i zamożności danego kraju. Tak więc sytuacja zdrowotna społeczeństwa zależy od postępu w dziedzinie gospodarki i środowiska.

⁴¹ G. Godawa, *Aksjologiczne podstawy wsparcia społecznego*, [w:] *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, G. Godawa (red.), Kraków 2015, s. 63.

⁴² Tamże.

⁴³ M. Hill, *Polityka społeczna we współczesnym świecie*, Warszawa 2010, s. 141.

Medycynę można pojmować na dwa sposoby. Pojmuje się ją jako zespół nauk, których osiągnięcia mają szczególne znaczenie dziedzinie ochrony zdrowia, definiowanego przez Światową Organizację Zdrowia WHO jako dobrostan człowieka. polegającej na zapobieganiu chorobom i ich leczeniu⁴⁴. Medycyna jest więc wiedzą skierowaną bezpośrednio na praktykę. W związku z powyższym przez medycynę rozumie się także zespół zorganizowanych w system społeczny działań. Jest więc zarówno nauką jak i praktyką oraz służbą drugiemu człowiekowi. Mimo ogromnego postępu w medycynie cierpienie nadal towarzyszy człowiekowi w czasie choroby a w sposób szczególny u kresu jego życia. W przypadku osób starszych wzrasta także konsumpcja usług zdrowotnych a zmiany demograficzne zachodzące we współczesnym świecie polegają na wzroście procentowego udziału osób starszych w populacji względem ludzi młodych. Stosowanie nowoczesnych terapii jest bardzo kosztowne a opracowanie ich wymaga kształcenia, drogich badań i nowoczesnego sprzętu. Jest więc wiele powodów, aby uspołecznić koszty funkcjonowania medycyny, rozpraszając je tak, by nie obciążały osób, które są w największej potrzebie, czyli chorych⁴⁵.

Kwestie ochrony i polityki zdrowotnej łączą się ze sobą. Ochrona zdrowia realizowana jest na styku kilku newralgicznych płaszczyznach życia społecznego⁴⁶. Państwo wobec opieki zdrowotnej może przybierać rolę regulatora, płatnika i dostawcy. Wśród współczesnych społeczeństw dominują różne warianty finansowania usług zdrowotnych z podatków lub ubezpieczeń. Istnieją też odpowiednie instrumenty promocji zdrowia, ograniczania rozpowszechniania się chorób oraz reagowania na klęski naturalne. Państwo może też wyasygnować dodatkowe środki na ochronę zdrowia, edukację i badania medyczne. Wzrost kosztów ochrony zdrowia jest przedmiotem nieustającej troski współczesnych społeczeństw. Źródłem kosztów ochrony zdrowia jest postęp nauk medycznych i rozwój technologii. Nowoczesna technologia medyczna stawia przed politykami problem równego dostępu do usług zdrowotnych w społeczeństwie⁴⁷. Istotne znaczenie w zapewnieniu bezpieczeństwa fizycznego społeczeństwa stanowi system zabezpieczenia społecznego, do którego oprócz pomocy społecznej zalicza się ochronę zdrowia, ubezpieczenia społeczne i osobowe.

Współcześnie wielu dziedzinach życia formułowane są postulaty dotyczące przygotowania, realizacji i oceny wykonania programów działania opartych na rzetelnej wiedzy. Niejednokrotnie za wzór uznaje się medycynę. Badania medyczne służą ustaleniu jakie

⁴⁴ K. Szałata, *Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie*, dz. cyt., s. 77.

⁴⁵ M. Hill, *Polityka społeczna we współczesnym świecie*, dz. cyt., s. 141.

⁴⁶ G. Godawa, *Aksjologiczne podstawy wsparcia społecznego*, dz. cyt., s. 65.

⁴⁷ J. Królikowska, *Dobroczynność-jej sens moralny i treści społeczne*, [w:] *O etyce służb społecznych*, dz. cyt., s. 44.

leki i procedury najlepiej pomogą choremu a w jaki stopniu mogą mu zaszkodzić. Odpowiedzi na zasadnicze w tej kwestii pytania skutkują podjęciem właściwej decyzji dotyczącej leczenia pacjenta. Analogicznie w odniesieniu do bezpieczeństwa należy stosować strategie i taktyki, które na podstawie rzetelnej wiedzy okażą się skuteczne w zapobieganiu, kontroli i wykrywaniu zagrożeń dla bezpieczeństwa, wyrządzając przy tym jak najmniejsze szkody⁴⁸.

W obecnych czasach to, co szczególnie mobilizuje do moralnej refleksji jest pojawienie się nowych, nieznanych dotąd problemów, wymagających natychmiastowych rozstrzygnięć. Szczególnie widać to na tle medycyny, która w ostatnich czasach, dzięki gwałtownemu rozwojowi nauk medycznych, przeżywa prawdziwą rewolucję. Lekarze wraz z filozofami i teologami mają wspólną nadzieję na ukierunkowanie współczesnej, technicyzowanej medycyny na pomoc człowiekowi. Oczekuje się racjonalnych działań zgodnych z normami moralnymi. Szczególnie jest to ważne w przypadku osób, którym powierzamy z zaufaniem własne zdrowie i życie. Ochrona życia i zdrowia człowieka ma więc silne odniesienie aksjologiczne. Idea pomocy medycznej świadczonej przez pracowników ochrony zdrowia opiera się na wartości godności osoby, empatii, autonomii i innych wartości służących dobru społecznemu⁴⁹. Etyka zawodowa stanowi zespół zasad i norm określających, jak z moralnego punktu widzenia powinni zachowywać się przedstawiciele danego zawodu⁵⁰. Dlatego w etyce zawodów medycznych, podstawową i niezmienną normą jest chronić życie i zdrowie człowieka od chwili poczęcia aż do jego naturalnej śmierci. Istnienie człowieka należy chronić nie tylko na poziomie życia biologicznego, czyli chronić jego zdrowie i życie, do czego obliguje godność ciała ludzkiego, ale też na poziomie życia duchowego⁵¹.

Świadczenie dobra na rzecz osób potrzebujących, będącym wyrazem życzliwości kojarzy się powszechnie z dobroczynnością. Działaniem dobroczynnym jest różnie zinstytucjonalizowane i motywowane udzielanie pomocy materialnej, duchowej, otaczanie opieką i dawanie wsparcia komuś, kto znalazł się w sytuacji cierpienia, niedostatku, niewoli, bezprawia czy niebezpieczeństwa⁵².

Wpisane jest to w dzieje świata jako zjawisko cenione, wpisujące się w tradycję i zasady życia społecznego. Dobroczynność wyrażana jest konkretnym czynem, dokonanym w odpowiednim czasie, miejscu, rozmiarze i trafia w potrzeby określonych osób. Jest zjawiskiem

⁴⁸J. Czapska, *Dialog głuchych? Nadzieje i wyzwania związane z budowaniem bezpiecznego miasta*, [w:] *Bezpieczne miasto*, dz. cyt., s. 19.

⁴⁹G. Godawa, *Aksjologiczne podstawy wsparcia społecznego*, dz. cyt., s. 64.

⁵⁰M. Łuszczńska, *O odpowiedzialności etycznej pracownika socjalnego*, [w:] *O etyce służb społecznych*, dz. cyt., s. 112.

⁵¹K. Szałata, *Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie*, dz. cyt., s. 81.

⁵²J. Królikowska, *Dobroczynność-jej sens moralny i treści społeczne*, dz. cyt., s. 44.

o głębokim sensie moralnym i złożonych treściach społecznych. U podstaw tej bezinteresownej pomocy świadczonej ludziom, leży wzgląd nie tylko na sprawy pojedynczych osób, lecz także na sprawy dotyczące całego społeczeństwa. Przysparzanie dobra, które trafia do ludzi chorych, bezsilnych i zagrożonych jest wzorcem i przesłaniem, mówiącym o tym, iż więzi społeczne są silne i scalają tkankę zbiorowości w trwałą i stabilną strukturę. Umacnia etyczny fundament społeczeństwa, u podstaw którego leży poszanowanie ludzkiej godności. Troska o godność człowieka każe nie zatrzymywać się na poziomie tolerancji, ale pójść w kierunku akceptacji i miłości, co wprowadza w obszar prawdziwej ludzkiej wolności⁵³.

Potrzeba ochrony środowiska naturalnego i gospodarki odpadami

We współczesnych czasach dużą wagę przywiązuje się do ochrony naturalnego środowiska człowieka. Współczesny świat nie jest jednak pozbawiony odczuwalnych i realnych zagrożeń. Gwałtowny rozwój ekonomiczny i stale wzrastająca liczba ludności na świecie wpływają na środowisko naturalne i ograniczają światowe zasoby naturalne. Sytuacja ta wymusza też duże zapotrzebowanie na zasoby, w tym wodę pitną i żywność. Wskutek złej działalności ludzkiej wyczerpuje się woda, minerały i zasoby ziemi. Towarzyszy temu wyniszczenie niektórych gatunków zwierząt i niekontrolowana eksploatacja bogactw naturalnych.

Problem ekologii należy rozpatrywać zarówno w skali globu jak regionu, osiedla i własnego domu. Świat zmierza do totalnego niemalże zagrożenia bezpieczeństwa na lądzie, wodzie, w powietrzu i kosmosie. Degradacja środowiska związana jest z działalnością człowieka, a jej bezpośrednie przyczyny to eksploatacja ekosystemu.

Główną przyczyną ciągle postępującej degradacji środowiska życia człowieka jest brak świadomości ekologicznej. Dewastacja środowiska naturalnego prowadzi do zachwiania równowagi ekologicznej. Zjawisko powszechnej degradacji środowiska naturalnego coraz mocniej niepokoi opinię publiczną. W rezultacie tego budzi się świadomość ekologiczna. Potwierdza ona pilną potrzebę poszukiwania rozwiązań, wywodzących się ze spójnej wizji świata⁵⁴. Dlatego też zagadnienia składające się na treść bezpieczeństwa ekologicznego, jego miejsce w procesach współistnienia społeczeństw, a zwłaszcza wpływ na kształtowanie ekologicznej świadomości społecznej odgrywają ogromną rolę w wieloaspektowym badaniu tej złożonej problematyki. W wielu krajach na skutek rozdrobnienia ziemi i nędznych

⁵³ K. Szałata, *Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie*, dz. cyt., s. 81.

⁵⁴ T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 313.

warunków życia na wsi, praca na roli stała się niewystarczającym źródłem utrzymania a gleba uległa wyjałowieniu. W związku z tym rolnicy przemieszczają się z miejsca na miejsce, doprowadzając często do niekontrolowanego wycinania lasów. Niektóre państwa o znacznym zadłużeniu niszczą swoje bogactwa naturalne, by za cenę nieodwracalnych zmian w równowadze ekologicznej uzyskać nowe towary na eksport⁵⁵.

Prócz niebezpieczeństw wywołanych postawą i działalnością człowieka, niebagatelnego znaczenia nabierają też zagrożenia naturalne, określane również mianem sytuacji kryzysowych powstałych wskutek działania siły wyższej. Siłę wyższą można zdefiniować jako losowe zdarzenie nadzwyczajne, wywołane siłami natury, któremu nie można było zapobiec, a jedynie ograniczyć jego skutki dla społeczności lokalnej. Na gruncie prawnym są to katastrofy naturalne rozumiane jako zdarzenia związane z działaniem sił natury. Klęski żywiołowe z dużą intensywnością i niespotykaną skalą wyrządzają ogromne szkody i powodują sytuacje kryzysowe, wymagające pomocy często tysiącom poszkodowanym⁵⁶. Innym rodzajem klęski żywiołowej jest awaria techniczna, czyli gwałtowne i nieprzewidziane uszkodzenie bądź zniszczenie obiektu budowlanego czy urządzeń technicznych. Wyliczyć tu należy katastrofy komunikacyjne, budowlane, pożary, skażenia, zagrożenia ekologiczne, katastrofy chemiczne, biologiczne, promieniotwórcze, bakteriologiczne.

Działanie sił przyrody, jak i działalność człowieka wiążą się z pojawieniem licznych zagrożeń o charakterze ekologicznym. Jest to niekontrolowana i nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych czyli wyręb lasu, rabunkowe wydobywanie kopalni czy odłowy zwierząt; zanieczyszczanie wody, gleby i powietrza w wyniku katastrof chemicznych i eksplozji jądrowych; zła gospodarka odpadami; stosowanie niebezpiecznych technologii przemysłowych, prowadzących do zmian w atmosferze; katastrofy naturalne i przemysłowe; naruszenie stosunków wodnych w środowisku; nieplanowana urbanizacja; modyfikacje genetyczne; próby nuklearne; używanie w procesie produkcyjnym niebezpiecznych dla życia, zdrowia i środowiska materiałów⁵⁷.

Problematyka bezpieczeństwa ekologicznego potwierdza tezę, że rodzaj bezpieczeństwa nie może być odnoszony tylko i wyłącznie do tego samego typu zagrożenia. Bezpieczeństwo ekologiczne zależy również od zagrożeń militarnych oraz prób jądrowych i testów różnego rodzaju broni⁵⁸. Proces globalizacji powoduje, że również zagrożenia o charakterze

⁵⁵ Tamże, s. 314.

⁵⁶ M. Banasik, *Megatrendy - prognoza przyszłości do roku 2035*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, dz. cyt., s. 250-252.

⁵⁷ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 53.

⁵⁸ Tamże, s. 52.

międzynarodowym stają się czynnikiem destabilizującym bezpieczeństwo⁵⁹. Współczesny świat to miejsce, w którym trudno mówić o jakiegokolwiek stabilizacji czy zrównoważonej drodze do rozwoju społeczności międzynarodowej. Bardzo poważnym niebezpieczeństwem zagrażającym równowadze ekologicznej jest wojna. Jest ona katastrofą dla równowagi ekologicznej. Konflikt lokalny wyrządza szkody przyrodzie niszcząc roślinność i zbiory, zatruwa glebę i wodę. Zdobycze nauki dają możliwość manipulowania środowiskiem naturalnym w celach wrogich człowiekowi. Trwają prace w zakresie badań nad nowymi rodzajami broni, które mogą zniszczyć równowagę naturalną⁶⁰.

Dynamiczne zmiany zachodzące w środowisku bezpieczeństwa skłaniają do wielu refleksji nad determinantami przyszłego kształtu architektury bezpieczeństwa na świecie.⁶¹ Badanie problematyki zagrożeń ekologicznych jest niezwykle złożone. Naukowcy nadal nie są zgodni co do sensu naukowego bezpieczeństwa ekologicznego. W konsekwencji istnieje wiele definicji jego pojmowania. Niektórzy uważają, że pojęcie bezpieczeństwa ekologicznego jest określeniem samym w sobie, a inni wiążą to z pojęciem czystego bezpieczeństwa. Analizując istotę pojęcia ekologicznego nie sposób pominąć jego uwarunkowań społecznych⁶². Sprzeczność i zróżnicowanie interesów generują niebezpieczeństwa o wielorakim charakterze.

Bezpieczeństwo ekologiczne, zwane inaczej bezpieczeństwem środowiskowym, stanowi nowy znaczący wymiar bezpieczeństwa narodowego, regionalnego i globalnego⁶³. Jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego jest procesem obejmującym różnorodne działania w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest zachowanie środowiska naturalnego w stanie niezakłóconym⁶⁴. Jest to niezbędne do prawidłowego funkcjonowania człowieka, jego życia, zdrowia i mienia. Bezpieczeństwo ekologiczne to likwidacja lub zmniejszenie do minimum zagrożeń zdrowia i życia człowieka, których źródłem jest środowisko naturalne. Należy przyjąć jako zasadę, że bezpieczeństwo ekologiczne może być utrzymane pod warunkiem przestrzegania ustalonych norm i zasad przez wszystkich bez wyjątku. To oznacza należyte utrzymanie istniejącego środowiska i podejmowanie działań w celu przewrócenia do normy środowiska przyrodniczego lub jego znacznej poprawy. Jest ono

⁵⁹ A. Misiuk, *Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe*, Warszawa 2008, s. 9 - 12.

⁶⁰ T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 314.

⁶¹ B. Panek, *Środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego w drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, dz. cyt., s.16.

⁶² J. Bieńkowski, *Zagrożenia ekologiczne - konflikty, przemoc i inne następstwa społeczne*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, dz. cyt., s. 193.

⁶³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 30.

⁶⁴ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 52.

nie tylko działalnością w obszarze wewnętrznym państwa, ale i zewnętrznym, a nawet sojusznym. Bezpieczeństwo ekologiczne, ujmując bardzo ogólnie, jest procesem ewolucyjnym, podlegający zmianom w skali masowej⁶⁵. Z definicji bezpieczeństwa ekologicznego, regulacji prawnych oraz programów krajowych i międzynarodowych wynika, że najważniejsze obszary działania to: ochrona dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne użytkowanie zasobów naturalnych; zrównoważone wykorzystanie surowców, wody, energii; poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego oraz przeciwdziałanie zmianom klimatu⁶⁶.

Dlatego z punktu widzenia podejścia przedmiotowego, potrzeby z zakresu bezpieczeństwa dotyczące ochrony środowiska i gospodarki odpadami dotyczą działania w tym zakresie, które obejmują poprawę jakości wód, gleby i powietrza, ochrony przyrody ożywionej, i nieożywionej, egzekwowanie i zwalczanie naruszeń przepisów w zakresie gospodarki odpadami oraz edukacji ekologicznej społeczeństwa⁶⁷.

W egzystencji człowieka dają znać o sobie dwa wyraźnie przeciwstawne zjawiska. Jest to z jednej strony sytuacja niebezpieczna, określana także jako stan zagrożenia a z drugiej strony stan bezpieczeństwa, który tworzy takie warunki, które można określić jako sytuację pewności⁶⁸. Bowiem bezpośrednie zagrożenie oznacza niebezpieczeństwo. Kiedy zaś następstwa niekorzystnych zdarzeń są niepewne mówimy o ryzyku. Jest ono związane z nie zawsze świadomą działalnością człowieka. Ryzyko to prawdopodobieństwo straty wynikające z ograniczonej przewidywalności przyszłości, też szansa na poprawę sytuacji. W tym rozumieniu zagrożenia mogą stanowić przyczynę zmian na korzyść, czyli powstaniu takiej sytuacji, w której osiąga się stan bezpieczeństwa⁶⁹.

Zagrożenie może być też skutkiem przypadku, który uznaje się za nieprzewidziane zdarzenie lub zbieg okoliczności, dla którego wystąpienia nie potrafimy wskazać żadnej obiektywnej przyczyny. Zagrożenie wywołuje w człowieku niepokój i strach o różnym stopniu natężenia, do przerażenia lub obezwładnienia włącznie. Pojęcie to obejmuje zjawiska i procesy mające istotny wpływ na jakość życia społeczności, a są nimi potencjalne kryzysy wywołane zarówno siłami natury, jak i działalnością człowieka. Ma wpływ również na tworzenie sieci

⁶⁵ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 44.

⁶⁶ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 52.

⁶⁷ Tamże, s. 83.

⁶⁸ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Między kulturą bezpieczeństwa a studiami bezpieczeństwa*, Warszawa 2018, s. 32.

⁶⁹ T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, dz. cyt., s. 297.

powiązań pomiędzy podmiotami bezpieczeństwa, obejmującymi przygotowanie organizacji w zakresie ochrony ludności, mienia i środowiska, poprzedzone analizą potencjalnych zagrożeń⁷⁰.

Rozwój technologii dostarczył narzędzi, aby precyzyjnie wyznaczać obszary wymagające szczególnej uwagi służb i instytucji odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa.⁷¹ W przypadku zagrożeń naturalnych i technicznych informacje powinny zawierać dane składowaniu lub stosowaniu materiałów niebezpiecznych i obszarach zagrożonych katastrofą naturalną lub techniczną⁷². Na tej podstawie można sporządzić hierarchię zagrożeń wzbogacając ją o geografie występowania i nasilenia niepożądanego zjawiska. Wiedza taka pozwoli zbudować podstawy do zorganizowania i podjęcia działań prewencyjnych w zakresie zagrożeń naturalnych i technicznych.

Do zapewnienia bezpieczeństwa środowiskowego należy dążyć poprzez spójne i łączne zarządzanie dostępem do zasobów środowiska oraz likwidację i zapobieganie powstawaniu negatywnych dla środowiska skutków działalności człowieka, jak też racjonalne użytkowanie zasobów przyrodniczych⁷³. Profilaktyka społeczna i rozwijanie w społeczeństwie świadomości tego, jak wyglądają prawidłowe mechanizmy reagowania na zagrożenie bądź sam sygnał możliwości pojawienia się zagrożenia, to jedno z najważniejszych obszarów, w których powinny działać współczesne państwa. Współcześnie, jak nigdy dotąd, narody demokratyczne oprócz troski o bezpieczeństwo państwa jako instytucji politycznej dostrzegają potrzebę zabiegania o bezpieczeństwo jednostki i grup społecznych, wobec różnych wyzwań i zagrożeń, nie tylko natury międzynarodowej, lecz także tych, pojawiających się wewnątrz złożonej natury państwa i środowiska naturalnego⁷⁴. Charakter zagrożeń, którym trzeba się przeciwstawiać często przybiera postać zagrożenia globalnego odbieranego głównie wymiarze jednostkowym⁷⁵. Społeczność międzynarodowa zrozumiała, że bezpieczeństwo ekologiczne staje się istotnym warunkiem bezpieczeństwa narodowego i globalnego. Stąd zaczęto tworzyć programy, wydawać ustawy i ujmować treści bezpieczeństwa ekologicznego w politykach i strategiach bezpieczeństwa narodowego państw⁷⁶.

⁷⁰ Tamże, s. 296.

⁷¹ J. B. Klakla, M. Szafrńska, *Mapa zagrożeń jako narzędzie zapobiegania przestępczości w mieście*, [w:] *Bezpieczne miasto*, dz. cyt., s. 41.

⁷² T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, dz. cyt., s. 301.

⁷³ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 52.

⁷⁴ Tamże, s. 13.

⁷⁵ J. Gierszewski, *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013, s. 7.

⁷⁶ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 46.

Zagrożenia globalne spowodowały zmiany w podejściu do bezpieczeństwa w ogólnym tego słowa znaczeniu. Podstawową wartością życia ludzkiego jest więc pokój. W dzisiejszej dobie jest to tym bardziej aktualne. Jan Paweł II podkreślał bardzo mocno, że pokój sprowadza się w ostateczności do poszanowania nienaruszalnych praw człowieka⁷⁷.

Zadaniem każdego człowieka jest ochrona środowiska. Środowisko naturalne jest bowiem źródłem pożywienia, naturalnego bogactwa i zdrowia, bez którego człowiek nie może żyć. Służy temu proces kształcenia, czyli zdobywanie wiedzy i umiejętności oraz wychowania do postaw ekologicznych i rozumnego współistnienia z przyrodą. Ma to korzystny wpływ na dobre zdrowie psychiczne i somatyczne człowieka. Niezdrowy styl życia oraz degradacja środowiska przyrodniczego są przyczyną wielu chorób i katastrof ekologicznych w skali globalnej⁷⁸. Człowiek powinien zdecydowanie przeciwstawiać się nieumiarkowanemu konsumowaniu dóbr materialnych. Konieczne jest zerwanie z nieumiarkowaniem często sztucznie wytworzonych potrzeb. W obronie naturalnego środowiska nieodzownym jest w społeczeństwie wyrobienie postawy odpowiedzialności. W przekształcaniu świata człowiek doświadcza swej wolności w tej mierze, w jakiej udaje mu się zapanować nad naturą⁷⁹.

Formacja proekologiczna powinna odbywać się od najmłodszych lat, ponieważ źródło współczesnego kryzysu ekologicznego ma źródło w samym człowieku. Najwartościowszą instytucją wychowania naturalnego jest prawidłowo funkcjonująca rodzina. Dużą wartość aplikacyjną w zakresie zapobiegania dewastacji środowiska przyrody ma ją instytucje wychowania bezpośredniego, czyli przedszkole i szkoła oraz pośredniego, czyli mass media. Należy przygotowywać dziecko intelektualnie i emocjonalnie do ochrony szacunku i kształtowania środowiska. Trwały wpływ na pozytywne postawy ma praca na rzecz środowiska przyrodniczego. Procesowi wychowania do postaw ekologicznych i zdrowego stylu życia rodziny służą wiedza i umiejętności dotyczące gospodarowania odpadami domowymi. Ważne jest uświadamianie znaczenia powtórnego wykorzystania poszczególnych rodzajów odpadów oraz zrozumienie przyczyn i skutków niszczenia przyrody przez odpady⁸⁰.

⁷⁷ Cz. Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, Lublin 2003, s. 394; zob. T. Borutka, *Pokój w nauczaniu Jana Pawła II*, Sosnowiec 1991.

⁷⁸ E. Wolter, *Zapobieganie dewastacji środowiska na przykładzie wybranych projektów edukacji ekologicznej w trosce o zdrowy tryb życia rodziny*, [w:] *Zagrożenia współczesnej rodziny*, B. M. Kałdon, B. Krajewska (red), Warszawa 2019, s. 177.

⁷⁹ T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 315.

⁸⁰ E. Wolter, *Zapobieganie dewastacji środowiska na przykładzie wybranych projektów edukacji ekologicznej w trosce o zdrowy tryb życia rodziny*, dz. cyt., s. 186.

Potrzeba ochrony dorobku kulturowego i tożsamości narodowej

Żyjemy w społeczeństwach pluralistycznych, w których panuje duch wolności, a nawet dobrowolności. Przejawia się ona w kulturze i sztuce, w sposobie postrzegania świata i samego siebie. Jest też skupieniem się na najważniejszych osobach czy rzeczach. Społeczeństwo ery globalizacji staje się zależne od informacji, znaków i tendencji kulturowych. Poprzez kulturę i relacje osobowe następuje zjawisko ciągłego poszerzania zakresu zainteresowań i rozwoju człowieka na poziomie intelektualnym. Człowiek na przestrzeni dziejów był twórcą kultury, zarówno tej o charakterze duchowym, jak i materialnym, przekazywał ją kolejnym pokoleniom, tworząc tożsamość rodziny i narodu⁸¹.

Samo pojęcie bezpieczeństwa kulturowego jest stosunkowo nowe, choć od wielu wieków sama istota tego bezpieczeństwa jest powszechnie znana. Bezpieczeństwo kulturowe jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego jest procesem obejmującym różnorodne działania w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest utrwalenie i pielęgnowanie wartości decydujących o tożsamości narodowej oraz czerpanie z doświadczeń i osiągnięć innych narodów, a jednocześnie przeciwdziałanie obcym wpływom, osłabiającym spójność wewnętrzną⁸². Wiąże się tonie tylko z zagrożeniami ściśle kulturowymi, ale także z konfliktami zbrojnymi traktowanymi jako zagrożenia militarne, migracjami jako zagrożenia porządku publicznego lub nowoczesnymi technikami komunikowania się. O jej znaczeniu, w systemie bezpieczeństwa narodowego, mogą świadczyć doświadczenia historyczne narodów Europy, a w tym szczególnie Polski.

Zmiany, jakie nastąpiły po upadku komunizmu objęły różne obszary życia, dla którego głównym podłożem, obok gospodarki i finansów, stała się kultura. Kultura to całokształt tych elementów, które składają się na społeczny dorobek⁸³. Uznano wielką rolę kultury w kształtowaniu osobowości człowieka, a tym samym zachowanie najwyższych wartości narodowych. W kontekście narodu kultura jawi się jako istotny element komunikacji, czyli porozumienie się nie tylko jednostek, ale także grup oraz instytucji⁸⁴. Kultura narodowa jest tak samo zagrożona, jak bezpieczeństwo w innych kategoriach. Zagrożenia dla kultury istniały od

⁸¹ T. Borutka, T. Kornecki, P. Krocze, *Rodzina fundamentem społeczeństwa. Aspekt społeczno-prawny*, Kraków 2017, s. 41.

⁸² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s.53.

⁸³ T. Borutka, T. Kornecki, P. Krocze, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 41.

⁸⁴ Tamże, s. 43.

bardzo dawna, od wielu wieków i zwykle były skutkiem wojen, najazdów zbrojnych, podbojów kolonialnych, a nawet zderzeń kultur.

W przypadku kultury europejskiej możemy wskazać na trzy jej podstawy, którymi jest prawo rzymskie, filozofia grecka oraz chrześcijaństwo. Przez wieki kultura europejska czerpała z powyższych korzeni, budując relacje między ludźmi oparte na poszanowaniu godności i praw osoby. W momencie, gdy filary kultury zostały naruszone, dochodziło do konfliktów pomiędzy poszczególnymi narodami⁸⁵. Bardzo często dochodziło do niszczenia kultur wyższych z powodu braku odpowiedniej obronnej siły militarnej⁸⁶.

W sytuacji nowoczesnego świata najeżonego konfliktami i kryzysami społecznymi ważną sprawą jest uświadamianie młodym pokoleniom ciągłości cywilizacji historyczno-kulturowych, aby nie utraciły duchowych korzeni i ideałów. Brak więzi z przeszłością może zaburzać zdolność życia w teraźniejszości i znajdowania w niej duchowego oparcia dla własnego rozwoju. Istotą rzeczywistości, zwłaszcza ludzkiej immamentny jest świat wartości ogniskujący wokół triady: prawda, dobro i piękno⁸⁷. Każda z tych wartości uszlachetnia poszczególne strony natury ludzkiej. Wartości, które uznajemy za podstawowe, wyrosły wewnątrz naszej kultury i stanowią dziedzictwo historii⁸⁸. Komunikacja dzięki i poprzez kulturę jest również możliwa na podstawie wspólnych doświadczeń historycznych, które mogą łączyć poszczególnych członków narodu, a przez to sprawia, że będą się oni lepiej rozumieć⁸⁹.

Bezpieczeństwo kulturowe obejmuje: ochronę wartości kultury duchowej, które istotne są tożsamości narodowej takich jak język religia, zwyczaje, tradycje, ideologia, literatura, filozofia; ochronę materialnych dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego takich jak zabytki, kościoły, pomniki, dzieła sztuki; poczucie bezpieczeństwa kulturowego dotyczące narodu i jego tożsamości narodowej, jednostki i grup etnicznych; pojęcie otwartości kultury i prowadzenie zagranicznej polityki kulturowej⁹⁰. Potrzeby z zakresu bezpieczeństwa z zakresu ochrony dorobku kulturowego i tożsamości narodowej dotyczą kultywowania dziedzictwa narodowego, ochrony dziedzictwa kulturowego narodu zarówno duchowego jak i materialnego oraz poszanowania różnic światopoglądowych i etnicznych⁹¹.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 60.

⁸⁷ W. Prokopiuk, *Wychowanie do duchowości jako problem pedagogiki nowoczesnej*, dz. cyt., s. 21.

⁸⁸ T. R. Aleksandrowicz, *Bezpieczeństwo w Unii Europejskiej*, Warszawa 2011, s. 14.

⁸⁹ T. Borutka, T. Kornecki, P. Krocze, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 43.

⁹⁰ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 54.

⁹¹ Tamże, s. 83.

U podstaw kultury jest osoba ludzka jako podmiot. Z jednej strony jest ona podmiotem tworzenia kultury, artystą, malarzem, pisarzem, dziennikarzem czy muzykiem. Z drugiej natomiast jest odbiorcą kultury, widzem, telewizorem czy radiosłuchaczem. W jednym i drugim przypadku człowiek powinien starać się zrozumieć kulturę, poznawać ją i odnosić ją do systemu wartości⁹². Współcześnie proces życiowy jest ustawicznym ciągiem poszukiwania odkrywania siebie, w toku, którego tożsamość staje się kwestią starań, pracy i realizowanych zadań⁹³.

To problem egzystencjalny łączący się z problemem rozwoju indywidualnego, więzi grupowych, norm i wartości dziedziczonych z potrzebami warunkowanymi rozwojem społeczeństwa konsumpcyjnego. Poddając dalszej analizie horyzont kryzysu światopoglądowego, można dojść do wniosku, że jego sprawcą przyczyną jest sam człowiek. Dlatego ważną staje się orientacja na ludzką realność w wymiarze zarówno cielesnym, psychicznym jak i duchowym. Jednostka, rodząc się, nie ma zakodowanego żadnego wzoru kulturowego, właściwego konkretnej rasie czy płci. Ten wzór jednostka zdobywa w procesie socjalizacji⁹⁴. Staje się istotą społeczną nabywając wzorów kulturowych określonego społeczeństwa. Agendami socjalizującymi jest rodzina, szkoła, grupy koleżeńskie czy mass media.

Kultura ma nie tylko wymiar indywidualny, ale i społeczny. Czyni życie społeczne bardziej ludzkim dzięki postępowi obyczajów jak i instytucji służącym zarówno pojedynczemu człowiekowi jak i całym narodom wyrastającym i tworzącym konkretną kulturę. Przez kulturę człowiek wyraża samego siebie i swoją historię, zarówno na płaszczyźnie indywidualnej jak i wspólnotowej i społecznej. Człowiek tworzy kulturę, a jednocześnie kultura go kształtuje⁹⁵.

Ważnym elementem wzorów kulturowych jest świat wartości. W czasach współczesnych jesteśmy świadkami coraz większej ekspansji wzorca kultury, który oderwał się od norm obowiązujących w świecie nauki i techniki oraz zasad i ideałów. O ile dawniej autorytetami były osoby charakteryzujące się niezłomnością, wiedzą i męstwem, o tyle współcześnie są nimi często ludzie prowadzący niemoralne życie. Wiąże się to z problemem czerpania wzorców z takich osób, co negatywnie wpływa na życie zarówno poszczególnych odbiorców, jak i całych narodów. Cała kultura masowa cechuje się zmiennością przekazywanych treści, stąd też ma miejsce zmienność autorytetów⁹⁶. W przeszłości to kultura wyznaczała standardy i modele

⁹² T. Borutka, T. Kornecki, P. KroczeK, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 43.

⁹³ J. Nikitorowicz, *Człowiek pogranicza jako efekt dialogu tożsamościowego w warunkach wielokulturowości*, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 3 (2009), s. 13.

⁹⁴ W. Majkowski, *Rola rodziny w kształtowaniu patriotycznych postaw*, [w:] *Zdrowa i mocna rodzina fundamentem społeczeństwa*, J. Stala (red.), Kraków 2019, s. 223.

⁹⁵ T. Borutka, T. Kornecki, P. KroczeK, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 43.

⁹⁶ Tamże, s. 42.

zachowań. Obecnie zaś wartości, które za sobą niesie są często zapomniane i odsuwane. Wydaje się, że doszliśmy do momentu, w którym wszystko to, co możliwe jest do zrobienia z punktu widzenia technicznego nie powinno napotykać na bariery z natury religijnej czy moralnej. Człowiek ciągle odkrywa, że przestrzenią jego życia osobowego są nie tylko żywioły ziemi, ognia, powietrza i wody, ale też wolność, prawda i nadzieja.

Współczesne rodziny w Polsce, podobnie jak w wielu krajach na świecie, przechodzą w ostatnich dekadach znaczące przemiany. Przeobrażenia te są niewątpliwie rezultatem procesów globalizacyjnych, przejawiających się zwłaszcza w sferze kultury oraz życia społecznego⁹⁷. Rodzina też najsilniej kształtuje potrzeby kulturalne dzieci i młodzieży oraz dorosłych, tam powstają wzory uczestnictwa w kulturze i określany jest zakres aktywności kulturalnej młodego pokolenia. Powszechnie przyjmuje się, że wśród agentów socjalizujących rodzina jest najważniejsza⁹⁸. Pierwszym miejscem, w którym powinna być przekazywana kultura jest rodzina. Rodzice są odpowiedzialni za włączenie dziecka w życie kulturowe narodu. Ucząc go ojczystego języka, przekazując normy i zwyczaje przekazują zrzęby kultury narodowej, w której zwykle będzie poruszało się przez całe życie⁹⁹. Dzięki temu młody człowiek będzie posiadał tożsamość narodową, która jest związana z tożsamością rodzinną.¹⁰⁰ Młodzież najczęściej wskazuje dom rodzinny jako miejsce, gdzie nauczyła się odczuwać i zaspokajać potrzeby związane z kulturą wartościami wyższymi¹⁰¹.

Osoba ludzka uzyskuje prawdziwą pełnię swej egzystencji dzięki uczestnictwu w kulturze. Kultura jest niezbywalnym prawem każdego człowieka. Jest jego pierwszym i podstawowym zadaniem.¹⁰² Stanowi niezbędne środowisko życia i rozwoju człowieka oraz całych społeczeństw i narodów. Wartość i godność człowieka mogą stanowić fundament kulturowej jedności oraz podstawę wszelkiej komunikacji osób i kultur¹⁰³. Najważniejszym punktem odniesienia kultury jest człowiek z jego talentami i wartościami a zaangażowanie społeczne wyraża się w tworzeniu, rozwoju i przekazywaniu kultury. Miejskami upowszechniania i tworzenia kultury są zarówno środowiska twórczości artystycznej jak i szkoły, uniwersytety i ośrodki badań naukowych. Kultura to dzieła literackie, plastyczne, muzyczne i historyczne.

⁹⁷ A. Włoch, *Przemiany we współczesnych rodzinach a nowe wyzwania w kształceniu nauczycieli*, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, B. Szluz, A. Szluz, M. Urbańska (red.), Rzeszów 2017, s. 46.

⁹⁸ W. Majkowski, *Rola rodziny w kształtowaniu patriotycznych postaw*, dz. cyt., s. 224.

⁹⁹ Tamże, s. 232.

¹⁰⁰ T. Borutka, T. Kornecki, P. Krocze, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 43.

¹⁰¹ G. Godawa, *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, Kraków 2015, s. 12.

¹⁰² T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 278.

¹⁰³ T. Borutka, T. Kornecki, P. Krocze, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 42.

Naturalnym dążeniem człowieka jest dobro osobowe, czyli największy rozwój swej osobowości. Dlatego najwłaściwszą jej definicją wolności jest określenie, iż wolność to nieskrępowana możliwość rozwoju swej osobowości. W tym dążeniu realizuje się jego naturalny pęd ku szczęściu osobowemu. Wolność osobowa jest aspektem wolności realizowanym w naturalnych warunkach życia ludzkiego i społecznego. Człowiek posiada naturalne prawo do wolności w poszukiwaniu prawdy, wypowiedania i rozpowszechniania swych poglądów, szacunku i dobrej opinii.

Żyjemy w świecie zmiennym, dynamicznym, nieprzewidywalnym, w którym oprócz ludności zakorzenionej na danym terytorium mamy wiele innych, powstałych jako skutek przemieszczania się, czyli migracji i uchodźstwa. W Europie, która powstała i zmieniała się pod wpływem różnych grup etnicznych, kulturowych i religijnych, nie brakuje przykładów ruchów migracyjnych i stopniowego wrastania migrantów w jej rzeczywistość społeczno-kulturową¹⁰⁴. Różnorodność zwyczajów, tradycji, obyczajów oraz religii wielokulturowego społeczeństwa jest normalną a wręcz naturalną sprawą. Ludzie zamieszkujący różne kraje i kontynenty posiadają kulturę duchową, religijną i społeczną wynikającą z ich często zawiłej historii. Funkcjonowanie w zróżnicowanym kulturowo środowisku sprawia, że przyjmujemy charakterystyczny styl życia, zachowania, postępowania, przyswajając mniej lub bardziej świadomie różne wartości¹⁰⁵.

Obiektywną rzeczywistością społeczną jest wielokulturowość. Współwystępowanie jednostek i grup zróżnicowanych kulturowo ma miejsce od zarania dziejów i nie oznacza zawsze współistnienia, porozumienia, zrozumienia i współpracy. W procesie przystosowania się rodziny do życia w nowej kulturze lub funkcjonowania obydwu kulturach czy na granicy dwóch różnych kultur można także wyróżnić zarówno formy asymilacji i integracji, ale i separacji i marginalizacji¹⁰⁶. Grupy te to odmienne cechy dystynktywne, język, wygląd zewnętrzny, wyznanie religijne i układ wartości¹⁰⁷. To wszystko może mieć miejsce w ramach jednego organizmu społecznego. Problem stanowi wzajemne postrzeganie odmienności oraz jego skutki. Na skutki wzajemnego postrzegania wpływa wiele uwarunkowań społecznych,

¹⁰⁴ E. Osewska, *Troska o zachowanie kultury narodowej przez polskie rodziny migracyjne i instytucje edukacyjne na przykładzie działalności polskich szkół w Leuven*, [w:] *Zdrowa i mocna rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 213.

¹⁰⁵ J. Nikitorowicz, *Człowiek pogranicza jako efekt dialogu tożsamościowego w warunkach wielokulturowości*, dz. cyt., s. 16.

¹⁰⁶ E. Osewska, *Troska o zachowanie kultury narodowej przez polskie rodziny migracyjne i instytucje edukacyjne na przykładzie działalności polskich szkół w Leuven*, dz. cyt., s. 215.

¹⁰⁷ J. Nikitorowicz, *Człowiek pogranicza jako efekt dialogu tożsamościowego w warunkach wielokulturowości*, dz. cyt., s. 10.

psychicznych, kulturowych, ekonomicznych, politycznych, a przede wszystkim wynikających z natury ludzkiej, która jest żądna władzy i często kieruje się głupotą, chciwością i fanatyzmem.

Skutki wielokulturowości łączy się z współwystępowaniem, zajmowaniem wspólnego terytorium, interakcjami i procesami akulturacji. Współczesne warunki wielokulturowości powodują kształtowanie się i przyjmowanie przez człowieka postaw, które powinny być modyfikowane. Prawdziwa kultura powinna łączyć a nie dzielić narody. Duże znaczenie ma poprawność polityczna, czyli uznanie równowartości wszystkich kultur, ich aktywne podtrzymywanie i wzmacnianie, przyjęcie, że każda ma równą wartość z każdą inną. W tym kontekście pojawiają się poglądy o niedopuszczalności krytyki stylu życia, lokalnych obyczajów, wiary i praktyk religijnych. Coraz rzadziej wskazujemy na społeczeństwo wioski globalnej, gdyż nastąpiło zerwanie więzi społecznych.

Wspólna kultura tworzy naród. Obowiązek kulturowego kształtowania przez naród wynika z tego, iż jest on nośnikiem kultury i jednocześnie jej strażnikiem¹⁰⁸. Obok rodziny, szkoły i Kościoła, naród jest odpowiedzialny za kształtowanie kulturowe i wychowanie do kultury. Naród można traktować jak rodzinę, która ma swoje naturalne potrzeby i cele do osiągnięcia. Tylko w narodzie możliwy jest rozwój osobowości człowieka i realizacja jego potencjalnych możliwości i talentu. Poczucie tożsamości daje szansę na pojawienie się i dostrzeżenie autorytetów. Współczesny świat nie wyzbył się autorytetów, ani nie sprawił, że stały się zbędne. Gdy wiemy kim jesteśmy, wiemy czego szukamy, wtedy łatwiej zrozumieć „jakimi drogowskazami się posługiwać”¹⁰⁹. Jednym z warunków przetrwania jakiegokolwiek społeczeństwa jest przekazywanie nowemu pokoleniu własnej kultury, czyli języka, zwyczajów, norm, praw i obyczajów. Kulturowa przynależność z jednej strony sytuuje jednostkę w określonym kręgu kulturowym, a z drugiej to w kolejnym pokoleniu może przetrwać. Oznacza to, że gdyby przekaz kulturowy nie miał miejsca, społeczeństwo przestałoby istnieć¹¹⁰. Naród daje jednostce świadomość własnych korzeni, języka, obyczajów, kulturę, etykę i poczucie emocjonalnej więzi z ojczyzną¹¹¹.

Najważniejszymi cechami składającymi się na pojęcie narodu są granice geograficzne, język, religia, kultura, historia i tradycja. Podobnie jak w życiu człowieka kultura spełnia istotną rolę w życiu całego narodu. Rozwija rodzinne i duchowe wartości, tworzy zwyczaje i instytucje. Naród jest więc wspólnotą kulturową i jako podmiot kultury kształtuje człowieka. Dzięki

¹⁰⁸ T. Borutka, T. Kornecki, P. Kroczyński, *Rodzina fundamentem społeczeństwa*, dz. cyt., s. 46.

¹⁰⁹ G. Mazurkiewicz, *Przywództwo edukacyjne*, Odpowiedzialne zarządzanie edukacją wobec wyzwań współczesności, Kraków 2011, s. 135.

¹¹⁰ W. Majkowski, *Rola rodziny w kształtowaniu patriotycznych postaw*, dz. cyt., s. 225.

¹¹¹ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 56.

wierności własnej kulturze możliwe jest kształtowanie i zachowanie tożsamości narodowej. Bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości. Trudno jest oszacować czynniki niebezpieczne dla chronionych wartości w bezpieczeństwie kulturowym.

Dla sfery duchowej a więc tożsamości kulturowej i narodowej ale i też materialnej poważne zagrożenie stanowi pogłębiający się kryzys tożsamości narodowej wynikający z procesu globalizacji; spadek poczucia więzi kulturowej, ograniczenie suwerenności państwa; zagrożenia społeczne takie jak dyskryminacja, patologie, nietolerancja, gloryfikowanie przemocy, kultura masowa; migracje; konflikty zbrojne; bezkrytyczne naśladowanie innych wzorów; kryzys wartości i więzi międzyludzkich; napływ obcych wartości; ograniczanie środków na kulturę; klęski naturalne i katastrofy techniczne¹¹². Bezpieczeństwo kulturowe to konieczność zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałanie zagrożeniom dla kultury w związku z napływem obcych wartości z innych kręgów kulturowych, religii, języka.¹¹³ Wspólnota narodowa i poczucie przynależności do określonego narodu to istotne wartości ludzkie. Kultura jest więc jednym z zasadniczych elementów składających się na tożsamość narodu. Zachowanie tożsamości kultury narodowej to zachowanie jej moralnych wartości.

Potrzeba bezpieczeństwa ekonomicznego

Współcześnie coraz częściej troszczymy się o wartości, których realizacja nie jest zbieżna z celowością bytu ludzkiego. Człowiek żyjący w globalnym społeczeństwie o wyraźnych tendencjach konsumpcyjnych, jest nieustannie zachęcany do podejmowania decyzji sterowanych przez zasady ekonomii, mody czy reklamy a jednocześnie jest przekonywany, że działa w pełni autonomicznie.

Jak nigdy w historii ludzkości, dziś bezpieczeństwo ekonomiczne odgrywa bagatelne znaczenie w systemie bezpieczeństwa narodowego. Jesteśmy światkami jak w dwudziestym pierwszym wieku, wskutek kryzysów ekonomicznych rozpadały się systemy polityczno-militarne. A to oznacza, że nie ma racjonalnej polityki państwa bez prężnej, zdrowej i efektywnej gospodarki, czyli ekonomii. Zawsze na przestrzeni rozwoju ludzkości ekonomia zajmowała kluczowe znaczenie w różnych systemach bezpieczeństwa¹¹⁴. Ten fakt powinien

¹¹² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 54.

¹¹³ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 61.

¹¹⁴ Tamże, s. 157.

kierować uwagę polityków i ośrodków naukowych na bezpieczeństwo ekonomiczne państwa. W dobie toczących się obecnie procesów globalizacji i integracji oraz regionalizacji problem ekonomizacji bezpieczeństwa musi być nie tylko postrzegany, lecz konsekwentnie rozwiązywany¹¹⁵.

Bezpieczeństwo ekonomiczne jako rodzaj bezpieczeństwa narodowego jest procesem obejmującym różnorodne działania w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest zapewnienie warunków gospodarczych koniecznych do przetrwania, dobrobytu oraz zrównoważonego rozwoju społeczeństwa, jak i sprawnego działania państwa i jego instytucji, a także stanem uzyskanym w wyniku skutecznego przeciwstawiania się zewnętrznym wewnętrznym czynnikom destrukcyjnym, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych¹¹⁶.

Bezpieczeństwo ekonomiczne państwa, to taki stan rozwoju krajowego systemu gospodarczego, który zapewnia wysoką sprawność jego funkcjonowania poprzez należyte wykorzystanie wewnętrznych czynników rozwoju oraz zdolność do skutecznego przeciwstawienia się zewnętrznym naciskom, mogącym doprowadzić do zaburzeń rozwojowych¹¹⁷. Strategia bezpieczeństwa ekonomicznego powinna uwzględniać przede wszystkim podstawowe wartości, takie jak: ochronę poziomu życia obywateli, rozwój gospodarczy, zatrudnienie, ochronę zdrowia i zdolność utrzymania systemu bezpieczeństwa państwa. To wynika z faktu, że gospodarka tworzy materialną bazę państwa w jego podstawowych obszarach bezpieczeństwa¹¹⁸.

Dla bezpieczeństwa ekonomicznego podstawowymi wartościami jest ochrona poziomu życia, rozwój gospodarczy i zdolność do dostarczania środków niezbędnych do bezpieczeństwa narodowego. Potrzeba bezpieczeństwa ekonomicznego dotyczy głównie takich dziedzin jak stabilizacja gospodarcza, dobrobyt materialny, styl i jakość życia, godziwe zarobki, dostęp i możliwość wyboru miejsca pracy i pomocy społecznej w sytuacjach ekstremalnych.¹¹⁹ Wśród wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa ekonomicznego jest wiele różnego typu zjawisk mających charakter międzynarodowy i wewnętrzny. Oprócz zagrożeń ściśle ekonomicznych oddziałują również zjawiska charakterze politycznym i militarnym, które bezpośrednio lub pośrednio mogą być wymierzone w gospodarkę danego państwa lub grupy państw¹²⁰.

¹¹⁵ Tamże, s. 21.

¹¹⁶ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 49.

¹¹⁷ W. Łepkowski, *Podstawy strategii wojskowej*, Wyd. AON Warszawa 2006, s. 107.

¹¹⁸ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 46

¹¹⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 83.

¹²⁰ Tamże, s. 50.

Bezpieczeństwo ekonomiczne w swojej istocie jest problemem bardzo złożonym, wynika to z różnych uwarunkowań. Gospodarka państwa jest dzisiaj powiązana z partnerami zagranicznymi, ma ograniczony zakres regulacji procesów gospodarczych oraz kurczące się pole suwerenności ekonomicznej¹²¹. Ze względu na złożoność dziedziny gospodarki trudno jest wyodrębnić obszary problemowe, składające się na dziedzinę bezpieczeństwa ekonomicznego.

Jedno z ujęć może wynikać z podejścia przedmiotowego, poprzez dostrzeżenie poszczególnych sektorów gospodarki, a to z kolei pozwala wyodrębnić bezpieczeństwo finansowe, żywnościowe, surowcowe, rolne, technologiczne i energetyczne¹²². W ujęciu teleologicznym, bezpieczeństwo ekonomiczne ma zapewniać niezakłócone funkcjonowanie gospodarki i dostęp do surowców, równowagę z gospodarkami innych państw, wzrost udziału państwa w wytwarzaniu dóbr i usług, stabilność zatrudnienia, kursów walut, rynków finansowych, stóp procentowych, ochronę własności prywatnej, dóbr materialnych, oszczędności i kapitału oraz umożliwienie państwu celów społecznych, politycznych, kulturalnych, edukacyjnych i ochrony zdrowia w oparciu o silną gospodarkę narodową¹²³.

W ujęciu podmiotowym kwestia bezpieczeństwa ekonomicznego postrzegana jest w wymiarze międzynarodowym, państwa, przedsiębiorców oraz obywateli, który to wymiar wiele wspólnego będzie miał z bezpieczeństwem socjalnym i społecznym. Bezpieczeństwo społeczne jest definiowane jako intencjonalne staranie się o warunki bytowania ludzi, które zapewnia co najmniej istniejący poziom sytuacji egzystencjalnej obywateli, odpowiedni standard życia, a jednocześnie stwarza szansę na jego podniesienie oraz doskonalenie¹²⁴.

Jakość życia jest pojęciem nieostrym i wieloznacznym. W pojęciu indywidualistycznym jakość życia definiowana jest jako warunki poziom życia jednostek i ich rodzin oraz ocena tychże warunków, a także życiowe aspiracje, zadowolenia z życia i dobrostan psychiczny¹²⁵. Dobrobyt społeczny to stan wysokiego zaspokojenia potrzeb ludności związanych z posiadaniem pracy, mieszkania, zdrowia oraz rozwojem, czyli jakością życia, wykształceniem, organizowaniem wolnego czasu. Zjawisko społeczne polegające na braku dostatecznych środków materialnych do zaspokajania potrzeb życiowych jednostki i rodziny określa się jako ubóstwo. Takie definiowanie zwraca uwagę na istnienie w społeczeństwie uznawanego

¹²¹ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 22.

¹²² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 49.

¹²³ Tamże, s. 50.

¹²⁴ M. Lisiecki, *Diagnoza prognoza rozwiązań systemowych zakresie organizacji i zarządzania bezpieczeństwem obywateli*, [w:] *Zarządzanie bezpieczeństwem-wyzwania XXI wieku*, M. Lisiecki (red.), Warszawa 2008, s. 276.

¹²⁵ B. Szatur –Jaworska, *Diagnozowanie w polityce społecznej. Metody i problemy*. Warszawa 2014, s. 216.

poziomu potrzeb¹²⁶. Istotne są też relacje społeczne, czyli w rodzinie, pracy czy miejscu zamieszkania.

W literaturze przedmiotu bezpieczeństwo społeczne bywa stosowane na przemian z bezpieczeństwem socjalnym. Bywa też jednak, że bezpieczeństwa te traktowane są rozłącznie. Bezpieczeństwo socjalne jest kategorią węższą od bezpieczeństwa społecznego, ponieważ ogranicza się do zapewnienia wystarczających środków do życia, a jego zagrożenia sprowadzają się do ryzyk socjalnych, czyli choroby, wypadku, zgonu czy niepełnosprawności. Określane jest jako stan wolności od zagrożeń, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania¹²⁷. Bezpieczeństwo społeczne to także bezpieczeństwo obywateli i spokój społeczny. W znacznym stopniu odnosi się do bezpieczeństwa ekonomicznego i politycznego. Jest ono blisko powiązane ze stabilnością organizacyjną państwa, jak i rozwojem społeczeństwa jako całości. Wówczas wpisuje się w zagadnienia polityki społecznej, która w pierwszej kolejności odnosi się do kwestii świadczeń zdrowotnych, bezrobocia, zasobności obywateli czy wynikającego z biedy wykluczenia społecznego.

Ekonomia to jedna z dziedzin wielorakiej ludzkiej działalności, w której obowiązuje prawo do wolności i obowiązek odpowiedzialnego z niej korzystania. Stanowi styl życia i kultury poszczególnych ludzi jak i całych społeczeństw. Każda struktura ekonomiczna służy człowiekowi. Pierwszorzędnym zagadnieniem ekonomii jest ludzka praca. Dzięki niej człowiek zdobywa potrzebne do życia środki¹²⁸. Jeśli chodzi o bezpieczeństwo społeczne to przede wszystkim będzie to ochrona, którą społeczeństwo zapewnia swoim członkom poprzez zapobieganie zubożeniu i nędzy, spowodowanej bezrobociem, niepełnosprawnością, dyskryminacją, śmiercią czy podeszłym wiekiem¹²⁹.

Państwo jest bezpieczne wtedy, gdy utrzymywane są gwarancje bezpieczeństwa we wszystkich jego wymiarach. Głębokie przeobrażenia zachodzące we współczesnej gospodarce i ekonomii światowej wywołują poważne konsekwencje w sferze pracy, ujawniając kryzys zatrudnienia a także masowe bezrobocie. Zmiany te oddziałują na kształt społeczeństwa, wywołując negatywne skutki społeczne zarówno materialne jak psychospołeczne. Powodują wzrost zagrożenia bezpieczeństwa ekonomicznego oraz nasilanie się konfliktów. Następuje więc potrzeba poszerzenia zakresu przedmiotowego pojęcia bezpieczeństwa o wymiar socjalny. Ma to na celu tworzenie względnie trwałych warunków pokoju społecznego a tym

¹²⁶ B. Kołaczkowski, M. Ratajczak, *Pomoc społeczna. Wybrane instytucje pomocy rodzinie i dziecku*, Warszawa 2013, s. 15.

¹²⁷ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, Warszawa 2015, s. 21.

¹²⁸ T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 225.

¹²⁹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 83.

samym poszerzanie bezpieczeństwa socjalnego. Problematyka bezpieczeństwa socjalnego stanowi jedną z podstawowych, egzystencjalnych i fundamentalnych wartości i wartości i potrzeb każdego człowieka, bez którego nie jest możliwe spokojne i godne życie w realiach współczesnych czasów. Jest też pojęciem całkowicie subiektywnym i elastycznym. Opisuując więc bezpieczeństwo socjalne, trzeba rozpatrywać je jako stan, proces oraz potrzebę. Człowiek ma prawo do zabezpieczenia społecznego wypadku bezrobocia, choroby, niezdolności do pracy, starości oraz niezawinionego pozbawienia środków niezbędnych do życia¹³⁰.

Niezbędne jest więc prawo do bezpieczeństwa ekonomicznego potrzebnego do zapewnienia sobie odpowiedniego poziomu życia. Bezpieczeństwo socjalne stanowi od wieków przedmiot tęsknot i różnorodnych zabiegów i jedną z najważniejszych wartości i potrzeb cywilizowanego świata i obywatelskim prawem w demokratycznych systemach¹³¹. We współczesnym świecie bezdyskusyjnie przyjmuje się, że bezpieczeństwo socjalne stanowi podstawową wartość zapobieżenia i ograniczenia a następnie likwidacji nierówności, biedy, wyłączenia socjalnego nierówności opartej na płci, rasie i dyskryminacji¹³².

Opisując więc bezpieczeństwo socjalne, trzeba rozpatrywać je jako stan, proces oraz potrzebę. Obszar bezpieczeństwa socjalnego dotyczy zarówno pojedynczych ludzi jak i ekonomicznych aspektów ich życia. Jest związany z brakiem lub niedostatkiem materialnych środków utrzymania, co skutkuje koniecznością zabezpieczenia społecznego w takim rozumieniu, żeby w razie potrzeby można było liczyć nie tylko na siebie, ale i na rodzinę, dobroczynność lub rynek¹³³. Tak więc wspólnym mianownikiem problemów socjalnych, a co za tym idzie, całego bezpieczeństwa społecznego, jest zwrócenie uwagi i zaakcentowanie znaczenia uwarunkowań i przyczyn pojawiających się zagrożeń, tak żeby nie były one zwalczane w chwili pojawienia się, lecz odnosiły się do działań wyprzedzających¹³⁴.

Może być rozpatrywane jako gwarancja uzyskania pomocy zewnętrznej przypadku zaistnienia zdarzeń losowych lub w innych nieokreślonych sytuacjach, które stanowią jego istotę. Zagrożenie społeczne to takie, których skutkiem jest brak lub niedostatek środków utrzymania¹³⁵. Do źródeł zagrożeń należą byt, praca, środowisko, zdrowie, ubóstwo, zagrożenia

¹³⁰ T. Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 107.

¹³¹ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 25.

¹³² Tamże, s. 21.

¹³³ Tamże, s. 24.

¹³⁴ M. Brzeziński, *Bezpieczeństwo społeczne jako rodzaj bezpieczeństwa. Ustalenia wprowadzające*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania*, A. Skrobacz, S. Sulowski (red.), Warszawa 2012, s. 16.

¹³⁵ M. Książkowski, *Bezpieczeństwo społeczne i jego zagrożenia*, [w:] *Polityka społeczna w okresie przemian*, A. Piekara, J. Supińska (red.), Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1985, s. 89.

finansowe czy edukacja. Wyzwanie stanowią takie zjawiska jak bezrobocie, migracje czy rosnąca dysproporcja pomiędzy poziomem rozwoju państw bogatych i biednych.

Bezpieczeństwo socjalne ma charakter wielowymiarowy i może występować na wielu płaszczyznach. Wymiar obiektywny to istnienie systemu instytucji gwarantujących bezpieczeństwo, natomiast wymiar subiektywny wyraża się w opiniach, poglądach i zachowaniach społecznych potwierdzających poczucie bezpieczeństwa socjalnego¹³⁶.

W literaturze przedmiotu można znaleźć definicje, w której bezpieczeństwo socjalne ma aspekt materialny i społeczny. Aspekt materialny dotyczy zapewnienia każdemu obywatelowi niezbędnych środków do utrzymania. Takim źródłem może być praca, świadczenia społecznej podmioty infrastruktury społecznej takie jak placówki ochrony zdrowia czy oświaty. Naturalnym prawem jakie przysługuje człowiekowi jest prawo do korzystania z prawa do pracy, sprawiedliwej zapłaty, ochrony przed wyzyskiem, współwłasności środków produkcji oraz wypoczynku¹³⁷. Aspekt społeczny dotyczy systemu prawa, który zapewnia ład w stosunkach społecznych. System ten wszczyna procedury wówczas, gdy jednostka lub rodzina potrzebuje wsparcia w trudnej sytuacji życiowej. Bezpieczeństwo socjalne można różnie definiować, ale istotą jego ciągle pozostaje to, że jest to przede wszystkim stan emocjonalny, który wynika z satysfakcjonującej teraźniejszości i optymistycznej oceny co do przyszłości¹³⁸.

Obszar bezpieczeństwa socjalnego dotyczy pojedynczych ludzi i ekonomicznych aspektów ich życia. Stanowią one płaszczyznę, poprzez którą można wpływać na intensyfikację ze społeczeństwem od pełnego uczestnictwa w życiu społecznym do marginalizacji i wykluczeniu. Stanowi ogół środków ochrony i realizacji interesów społeczeństwa oraz państwa w sferze społecznej i socjalnej. Uwarunkowania bezpieczeństwa socjalnego wzajemnie się przeplatają i wpływają na siebie a jednocześnie często jedno wywołują drugie. Szczególnie istotnym, ale i najbardziej palącym problemem społecznym współczesnych czasów jest zjawisko bezrobocia.

Bezrobocie stanowiące przeciwieństwo pełnego zatrudnienia jest, nie tylko dla władzy państwowej, całego społeczeństwa, ale zwłaszcza dla samych bezrobotnych, wielkim, wciąż narastającym nierozwiązanym problemem¹³⁹.

¹³⁶ A. Ługowska, *Polityka społeczna jako czynnik kształtujący bezpieczeństwo socjalne*, [w:] *Ubóstwo i wykluczenie. Wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny*, A. Grzędzińska, K. Majdzińska, A. Sulowska (red.), Warszawa 2010, s. 186.

¹³⁷ T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 108.

¹³⁸ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 10.

¹³⁹ M. Wolska-Długosz, *Problemy bezrobocia wyzwaniem dla polityki społecznej. Modele i strategie polityki społecznej. Modele i strategie przeciwdziałania bezrobociu*, [w:] *Praca socjalna i polityka społeczna - obszary współdziałania wobec wykluczenia społecznego*, K. Marzec-Holka, A. Rutkowska, M. Joachimowska (red.), Bydgoszcz 2008, s. 226.

Ma ono wpływ nie tylko na standard życia ludności i jego dynamikę, ale w istotny sposób decyduje i wpływa na nastroje społeczne oraz popularność rządów¹⁴⁰. Bezrobocie jest także kluczowym społecznym problemem polskiej gospodarki, pozostając jednym z głównych problemów wpływających na bezpieczeństwo socjalne. Utrata pracy oraz niemożność ponownego jej znalezienia pociąga za sobą cały szereg konsekwencji, zarówno tych w wymiarze jednostkowym jak i społecznym. Mają one charakter negatywny. Oznaczają straty makroekonomiczne widoczne w zmniejszonej produkcji jak i kosztach ponoszonych przez państwo. Wiążą się także z kosztami bezpośrednimi związanymi z różnego rodzaju formami łagodzenia skutków bezrobocia i programami jego ograniczenia oraz kosztami pośrednimi, które wynikają z utraty podatków.

Polityka zatrudnienia i przeciwdziałania bezrobociu stanowi jeden z ważniejszych działań polityki społecznej. Odwołując się do potrzeb, jednocześnie zajmuje się ochroną praw ludzkich. Przewyciężenie negatywnych konsekwencji bezrobocia wiąże się ze zwalczaniem jego objawów i przyczyn. Współcześnie nie da się rozwiązać bezrobocia bez wsparcia społecznego i zaangażowania wszystkich ludzi¹⁴¹. Realizacja celów bezpieczeństwa socjalnego jest możliwa dzięki podejmowaniu badań i analiz na szczeblach administracji rządowej i samorządowej oraz organizacji pozarządowych. Stanowi to środek do rozwiązywania problemów społecznych, zapewniając tym samym poczucie bezpieczeństwa obywateli¹⁴².

Poszerzenie bezpieczeństwa państwa o obszar bezpieczeństwa socjalnego wynikają z roli współczesnego państwa demokratycznego, którego obowiązkiem jest troska o obywateli, niezależnie od ich statusu materialnego, tak aby mogli realnie uczestniczyć w życiu społecznym¹⁴³. Bezpieczeństwo jest elementem stabilizacji organizacji państwa, które zapewnia spokojną egzystencję. Jednym z zadań stawianych przed państwem jest zapewnienie bezpieczeństwa społecznego czy węższym ujęciu socjalnego zgodnie z najbardziej znaną definicją bezpieczeństwa socjalnego ILO z 1984 roku. Według niej bezpieczeństwo socjalne jest to ochrona, którą dostarcza społeczeństwo swoim członkom poprzez zapobieganie ekonomicznej i społecznej nędzy powodowanej redukcją zarobków, chorobą, macierzyństwem, dyskryminacją w sektorze zatrudnienia, bezrobociem, niepełnosprawnością, podeszłym wiekiem i śmiercią¹⁴⁴. Rolą państwa jest stworzenie podstaw umożliwiających godną

¹⁴⁰ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 168.

¹⁴¹ M. Wolska-Długosz, *Problemy bezrobocia wyzwaniem dla polityki społecznej*, dz. cyt., s. 228.

¹⁴² J. Buczyński, *Teoria bezpieczeństwa. Zagrożenia a problemy i metody badawcze*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, P. Sienkiewicz, M. Marszałek, H. Świeboda (red.), Wyd. AON, Warszawa 2012, s. 25.

¹⁴³ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 19.

¹⁴⁴ J. Gierszewski, *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, dz. cyt., s. 74.

egzystencji. Kiedy warunki bytowe zarówno materialne jak i niematerialne ulegają skrajnemu pogorszeniu państwo powinno udzielić jednostce lub rodzinie wsparcia.

W drugiej połowie dwudziestego wieku bezpieczeństwo socjalne zajęło czołową pozycję wśród wartości i potrzeb współczesnego obywatela, wpisując się trwale w katalog podstawowych praw obywatelskich demokratycznych ustrojów¹⁴⁵. Od tego czasu państwo w coraz szerszym zakresie zaczęło pełnić powinności na rzecz obywateli w zakresie zapewnienia im poczucia bezpieczeństwa w wymiarze społecznym. Zakres odpowiedzialności państwa za bezpieczeństwo socjalne i zapewnienie dobrobytu obywateli uległ znacznemu rozszerzeniu. Istotne jest tworzenie trwałych podstaw instytucjonalnych dla zapewnienia bezpieczeństwa i rozwoju ekonomicznego. Szczególną rolę kreowaniu wartości oraz praw socjalnych przypada organom administracyjnym. Państwo pełni rolę gwaranta porządku oraz bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, oraz kreatora niezbędnych rozwiązań i zadań z zakresu bezpieczeństwa socjalnego¹⁴⁶.

Dlatego najważniejszym zadaniem polityki bezpieczeństwa socjalnego jest zapewnienie pomocy osobom, które nie mogą same poradzić sobie w życiu. W takim zakresie bezpieczeństwo socjalne polegać będzie na umożliwieniu korzystania z leczenia, pomocy materialnej i edukacji. Szczególnie istotna i ważna jest polityka bezpieczeństwa socjalnego wówczas, gdy zmniejszają się możliwości zdobywania dochodów własną pracą bądź następuje całkowita utrata dotychczasowego źródła utrzymania. Zapewnieni wzrostu bezpieczeństwa socjalnego społeczeństwa to także priorytety a zakresie wzrostu zatrudnienia ze szczególnym uwzględnieniem aktywizacji grup społecznych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, wzrost integracji społecznej doskonalenie systemu zabezpieczenia społecznego oraz niwelowanie różnic cywilizacyjnych¹⁴⁷.

Potrzeba oświaty i wychowania

Każdemu człowiekowi przysługuje wolność wypowiedzania swoich myśli. Przejawia się to w prawie do wolności słowa, nauki, a tym samym możliwości kształcenia się¹⁴⁸. Celem kształcenia jest zawsze prowadzenie do dojrzałości. Osiąga się to przez przyswajanie i pogłębianie wiedzy. Wychowanie i korzystanie z wiedzy jest prawem naturalnym. Od jego realizacji zależy pomyślna przyszłość ludzkości. Jest to też warunek pełnej realizacji

¹⁴⁵ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 42.

¹⁴⁶ A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo społeczne. Podstawy teoretyczne i praktyczne*. Warszawa 2012, s. 12.

¹⁴⁷ B. Jagusiak, *Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa*, dz. cyt., s. 8.

¹⁴⁸ Tamże, s. 9.

osobowości człowieka i jego integracji ze środowiskiem społecznym. Społeczeństwo wiedzy to wykorzystywanie wiedzy do celów gospodarczych, to wzrost znaczenia edukacji i uczenia się, to intensywny rozwój instytucji uczących, ale także olbrzymie siły decydujące o kształcie społeczeństw, czyli zmieniona struktura siły roboczej i potencjał, jaki przyniosła rewolucja technologiczna¹⁴⁹. Nowe możliwości i nadzieja, jaką niesie z sobą rozwój społeczeństwa wiedzy, powinny być wsparte różnymi działaniami.

Powszechne prawo do wykształcenia zostało potwierdzone przez międzynarodową Konwencję Praw Dziecka¹⁵⁰. Wszystkie dzieci i młodzież niezależnie od rasy i przekonań powinny mieć dostęp do oświaty. Brak szansy na wykształcenie nawet elementarne oznacza analfabetyzm, który jest groźnym zjawiskiem z punktu widzenia kultury poszczególnych jednostek i środowisk oraz postępu społeczno-ekonomicznego. Konieczny jest więc wysiłek mający na celu likwidację analfabetyzmu, ponieważ od tego zależą głębokie przeobrażenia społeczno-gospodarcze. Niepokój budzi też fakt, że w niektórych regionach, należących do najuboższych na świecie, zdobycie wykształcenia jest coraz trudniejsze. Często wynika to z sytuacji gospodarczej kraju, która nie pozwala na zatrudnienie nauczycieli. W ten sposób dochodzi do podziału świata na tych, którzy mają dostęp do najnowocześniejszych osiągnięć techniki i tych którzy nie mają takich możliwości ze względu na brak wykształcenia.¹⁵¹ Ograniczenie kształcenia skutkuje dyskryminacją co w konsekwencji prowadzi to do jaskrawych konfliktów zarówno między państwami jak i w ich obrębie.

Potrzeba bezpieczeństwa w zakresie oświaty i wychowania dotyczy działań dotyczących zapewnienia równości szans dzieci, młodzieży i dorosłych w dostępie do publicznych form edukacji w tym wychowania, do obiektów sportowych i rekreacyjnych, muzeów, bibliotek, ośrodków kultury, kształtowania wiedzy, umiejętności i nawyków zachowania w sytuacjach trudnych, pomoc psychologiczno-pedagogiczną, integrowanie społeczeństwa wokół wspólnych inicjatyw lokalnych¹⁵².

Złożoność problematyki wychowania wskazuje, że szczególną rolę pełni człowiek i rodzina a instytucje państwowe pełnią rolę podmiotów pomocniczych. Ujmując wychowanie w szerokim kontekście, uznać należy, że dokonuje się ono również poza rodziną. W wychowaniu bierze udział całe społeczeństwo, a ściślej poszczególne osoby, wspólnoty oraz

¹⁴⁹ G. Mazurkiewicz, *Przywództwo edukacyjne*, dz. cyt., s. 76.

¹⁵⁰ T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 281.

¹⁵¹ Tamże, s. 282.

¹⁵² W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP*, dz. cyt., s. 84.

instytucje takie jak szkoła czy Kościół¹⁵³. Jednak główna odpowiedzialność za wychowanie spoczywa na rodzinie. Rodzina z reguły stanowi pierwsze i najbliższe środowisko wychowawcze w doświadczeniu życiowym człowieka po jego przyjściu na świat. Ma ona decydujący wpływ na zarówno na rozwój fizyczny, emocjonalny, intelektualny, jak i duchowy człowieka oraz kształtowanie jego osobowości. Pomimo, iż rodzina współczesna w porównaniu z rodziną tradycyjną, w realizacji niektórych funkcji coraz częściej zastępowana jest przez instytucje zewnętrzne, wciąż spełnia bardzo ważną rolę w procesie wychowawczym¹⁵⁴.

Publiczna aktywność rodziny zmienia jej rolę z biernej instytucji, na którą mają wpływ różne społeczne procesy, na podmiot zdolny zadeklarować swoje prawdziwe potrzeby, często nieuznane przez społeczną politykę państwa, a także współpracować dla wspólnego dobra¹⁵⁵. Treścią funkcji wychowawczo-socjalizacyjnej jest przygotowanie młodego pokolenia do samodzielnego życia przez przekazanie podstawowych wartości kultury, zaszczepienie wartości moralnych i umiejętności współżycia z innymi ludźmi¹⁵⁶. Wskazuje to na potencjał takiego modelu w pracy pedagogicznej i wychowawczej. Zmiany, jakie zachodzą we współczesnych rodzinach, mają bardzo duże znaczenie dla procesu nauczania dzieci i młodzieży oraz kształcenia nauczycieli. Współczesny nauczyciel musi posiadać podstawową wiedzę ogólną z zakresu socjologii rodziny, edukacji i wychowania oraz pedagogiki społecznej¹⁵⁷. Ważnym punktem polskich przemian jest stan i perspektywy szkolnictwa oraz wychowania w tej instytucji. Mówiąc o współczesnej koncepcji szkoły i tego czego i jak ma nauczać, należy mieć na uwadze nie tylko jej zależność od zmian, jakie zachodzą w obrębie życia społecznego w naszym kraju, ale również od zmian i perspektyw rozwojowych na świecie¹⁵⁸. Tylko wówczas możemy mówić, że szkoła wychowuje i kształci perspektywnie.

Ideałem jest ukształtowanie osobowości wielostronnie rozwiniętej. Wiąże się to z uświadomieniem pewnych zależności jednostki ze społeczeństwem i jego kulturą światem wartości. Bardzo ważna jest też współpraca szkoły z rodziną. Szkoła bez rodziny jest tak samo bezsilna jak rodzina bez szkoły. Za ważny warunek stworzenia przestrzeni wychowawczej

¹⁵³ Ł. Ryszka, *Istota przemian ustrojowo-społecznych dokonujących się w Polsce. Perspektywa pedagogiczna*, [w:] *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, dz. cyt., s. 13.

¹⁵⁴ M. Klimek, *Dysfunkcjonalność rodziny jako źródło sieroctwa społecznego*, [w:] *Problemy współczesnej rodziny polskiej*, M. Klimek, B. Więckiewicz(red.), Lublin 2012, s. 125.

¹⁵⁵ O. Bojko, *Prospołeczność jako wymiar modelu życia rodzinnego*, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, B. Szluz, A. Szluz, M. Urbańska (red.), Rzeszów 2017, s. 41.

¹⁵⁶ W. Sobczak, *Ochrona rodziny w orzecznictwie Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, [w:] *Problemy współczesnej rodziny polskiej*, dz. cyt., s. 42.

¹⁵⁷ A. Włoch, *Przemiany we współczesnych rodzinach a nowe wyzwania w kształceniu nauczycieli*, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, dz. cyt., s. 51.

¹⁵⁸ G. Godawa, *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, dz. cyt., s. 26.

uznawane jest współdziałanie rodziny, szkoły i innych instytucji socjalnych¹⁵⁹. Cel współczesnej państwowej polityki rodzinnej polega na zabezpieczeniu sprzyjających warunków dla wszechstronnego rozwoju rodziny oraz jej członków, najpełniejszej realizacji przez rodzinę swych funkcji i polepszenia jej poziomu życiowego, na wzmocnieniu rodziny jako podstawy społeczeństwa¹⁶⁰. Środowisko rodzinne wywiera ogromny wpływ na życie każdego człowieka. Rodzina stanowi pierwsze i naturalne środowisko wychowawcze. Proces wychowawczy przebiega nieustannie a rodzice mają w tej dziedzinie pierwsze i podstawowe uprawnienia¹⁶¹.

Spełnianie funkcji wychowawczych oraz rodzaj i skutki oddziaływań, zależą w dużej mierze od relacji i odnoszenia się rodziców wobec siebie ich postaw wobec dzieci. Środowisko rodzinne to jeden z głównych czynników determinujących rozwój dziecka, stanowiących całość osobistych warunków środowiskowych wiążących się bezpośrednio lub pośrednio z jego życiem. Rodzina wpływa na rozwój umysłowy, społeczny i moralny, internalizację określonych wartości oraz norm postępowania a także kształtuje osobowość¹⁶². Rodzina to często pierwsze środowisko, w którym dziecko poddawane jest socjalizacji, dlatego ma ona wpływ na jego umiejętności społeczne. Odgrywa istotną rolę w prawidłowym rozwoju i wychowaniu dziecka. Jej celem jest zaspokajanie potrzeb psychicznych i emocjonalnych. Stanowi ważny czynnik w kształtowaniu osobowości dziecka, jego sfery uczuciowej, intelektualnej, postaw wobec siebie i innych, zachowanie się w domu, w szkole i wśród rówieśników. Rodzina zapewnia opiekę, wsparcie finansowe i edukację, ale rola jej podobnie jak państwa nie jest stała ani w czasie, ani w przestrzeni.

W procesie przygotowującym młodego człowieka do życia, ważną rolę odrywa system oświaty. Polityka oświatowa obejmuje działania państwa ukierunkowane na formowanie systemu oświaty i wychowania odpowiednio do potrzeb rozwoju kraju. Należy zaznaczyć, że podstawą jakiegokolwiek modelu innowacyjnej przestrzeni oświatowej jako środka pomyślnego wychowania dzieci i młodzieży jest socjalizujący wpływ każdego tego typu obiektu. Najznaczniejsza jednak w tym kontekście jest misja rodziny¹⁶³. Należy podkreślić, że głównym zadaniem edukacji jest przede wszystkim pomoc każdej jednostce w rozwijaniu jej

¹⁵⁹ S. Pyłypyszyn., *Socjalizujący wpływ rodzinna kształtowanie osobowości*, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, dz. cyt., s. 158.

¹⁶⁰ Tamże, s. 159.

¹⁶¹ J. Niewęglowski, *Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko wychowawcze w myśli Jana Pawła II*, [w:] *Zagrożenia współczesnej rodziny*, dz. cyt., s. 21.

¹⁶² A. W. Strużyńska, *Style wychowania i postawy rodzicielskie*, [w:] *Rodzina księgą życia*, J. Zimny (red.), Katowice 2019, s. 71.

¹⁶³ S. Pyłypyszyn, *Socjalizujący wpływ rodzinna kształtowanie osobowości*, dz. cyt., s. 157.

zdolności, przy czym nabywaniu konkretnych umiejętności i kompetencji powinno towarzyszyć kształtowanie charakteru, otwarcie kulturowe i przebudzenie odpowiedzialności społecznej oraz rozumienie zmian i przystosowywanie się do nowej sytuacji i warunków¹⁶⁴. To z kolei stawia nowe wymagania przed systemem edukacji. Celem edukacji permanentnej jest kształcenie jednostek twórczych, przedsiębiorczych i umiejących radzić sobie z „turbulencją otoczenia”¹⁶⁵.

Jednym ze sposobów na unowocześnienie systemów edukacji umożliwienie nauczycielom przejście z kategorii osób reprodukujących siłę roboczą do kategorii osób decydujących o kształcie przyszłości, inspirujących młodych ludzi do aktywnego i ambitnego kreowania rzeczywistości¹⁶⁶. Istnienie tylko jednego systemu oświaty opartego na edukacji formalnej jest ograniczeniem prawa każdego człowieka do nauki. Organizacje międzynarodowe wspierają więc działania różnych czynników społecznych w edukacji. W tym procesie państwo musi brać pod uwagę również rodziców, którzy mają prawo do wychowania swojego potomstwa zgodnie z własnymi przekonaniem.

Rozwój współczesnego społeczeństwa, określanego jako społeczeństwo wiedzy, zależy od poziomu edukacji, która stanowiąc integralną, niezbywalną część indywidualnego i społecznego funkcjonowania, staje się istotnym warunkiem decydującym o jakości życia obywateli. Pojęcie edukacji zależy od koncepcji człowieka i jego przeznaczenia. Edukacja jest zjawiskiem typowo ludzkim, ponieważ człowiek może i powinien się kształcić. W XXI wieku wiedza przestaje być zasobem, a staje się procesem, bo nie nabywa się jej już w zamkniętym przedziale czasu, na przykład przed podjęciem pracy, ale w trakcie całego życia, we współdziałaniu z innymi. Konieczność uczenia się człowieka przez całe życie wymaga ciągłego i aktywnego poszukiwania wiedzy i zdobywania kompetencji. Edukacja powinna zatem wynikać z wizji przyszłości i zarazem w oparciu o teraźniejszość kształtować obraz świata. Musi rozwijać konieczność rozumienia zmian zachodzących w świecie¹⁶⁷.

Współczesna edukacja powinna jednak nie tylko przygotowywać jednostkę do zachodzących zmian, ale przede wszystkim stymulować rozwój ucznia, rozwijać jego zdolności oraz kształtować takie cechy osobowości, które w przyszłości umożliwią mu samodzielne i odpowiedzialne życie społeczne. Edukacja jest świadomym działaniem w obszarze wychowania i kształcenia, polegającym na wywoływaniu pożądanych, zaprojektowanych i

¹⁶⁴ A. Koźuch, B. Koźuch, Ł. Sułkowski, E. Bogacz-Wojtanowska, M. Lewandowski, K. Sienkiewicz-Matyjurek, A. Szczudlińska-Kanoś, S. Jung-Konstansty, *Obszary zarządzania publicznego*, Kraków 2016, s. 56.

¹⁶⁵ A. Bednarski, *Zarys teorii i organizacji zarządzania*, Warszawa 2001, s. 508

¹⁶⁶ G. Mazurkiewicz, *Przywództwo edukacyjne*, dz., cyt., s. 74.

¹⁶⁷ A. Toffler, *Edukacja szkół przyszłości*, Warszawa 2000, s. 402.

zaplanowanych zmian w osobowościach osób lub grupach osób¹⁶⁸. Kształtuje intelektualną, emocjonalną, społeczną, moralną, estetyczną i fizyczną sferę życia społeczeństwa, rozwija ich kulturalną, naukową, techniczną, gospodarczą, społeczną, prawną, obronną, zdrowotną i religijną aktywność. Kształcenie stanowi jedno z najważniejszych wyzwań, przed którym stoją społeczeństwa wiedzy. Warunkuje istotny system selekcji i kształtowania ludzi, wpływa bowiem na budowanie opinii, poglądów, zarobki oraz status społeczny ludzi.

Szkoła to nie tylko instytucja opiekuńczo-edukacyjna, ale przede wszystkim wychowawcza. Idealna szkoła to taka, która stwarza dogodne warunki do nauki i rozwoju, gdzie panuje porządek, ład, czystość, w której są jasno określone, przez wszystkich rozumiane zasady postępowania i współpracy. Stąd wielość podejmowanych strategii, staje się dla pedagogów, rodziców, psychologów i polityków społecznym wyzwaniem, by podejmować wspólne wysiłki celem tworzenia rozwiązań, będących drogowskazami na rzecz środowiska szkolnego. W ostatnich latach w życiu rodziny nastąpiły poważne zmiany, spowodowane wieloma czynnikami takimi jak niepewność gospodarcza, nowe nośniki informacji, nowe obyczaje, moda oraz znaczny upadek autorytetów oraz ludzi i instytucji odpowiedzialnych za wychowanie i kształtowanie młodego pokolenia¹⁶⁹.

Dzisiaj wielu wychowawców przeżywa dramat niezrozumienia swoich wychowanków. Czują się rozgoryczeni wobec nikłych rezultatów, jakie osiągają, mimo, że poświęcają im swój czas, zaangażowanie, uczucie, próbują pozyskać nagrodami, aż wreszcie poirytowani, oddalają się coraz bardziej od nich¹⁷⁰. Kierunkiem działań współczesnej polskiej szkoły jest współpraca na jej terenie nauczyciela z pedagogiem szkolnym, psychologiem, innymi nauczycielami i dyrekcją. Szkoły powinny liczyć na wsparcie kuratorium oświaty, policji, prokuratury, organu prowadzącego i innych instytucji. Przed współczesną szkołą postawione zostało bardzo ważne zadanie dotyczące przygotowania młodego człowieka, z jednej strony do życia w demokratycznym państwie prawnym, a z drugiej do wykonywania w przyszłości różnych zawodów i pełnienia wielu funkcji publicznych.

Dynamiczne zmiany, zarówno ekonomiczne, jak i polityczne, rozwój nowoczesnych technologii skutkujący szybkością przepływu informacji oraz globalizacja i wielokulturowość powodują, że pojawiają się poważne problemy związane zarówno z miejscem, jak i rolą młodzieży we współczesnym świecie. Współczesny młody człowiek czuje się często bezradny.

¹⁶⁸ W. Kojs, K. Denek, *Edukacja jutra. Edukacja w społeczeństwie wiedzy*, Warszawa 2000, s. 39.

¹⁶⁹ A. Kulczycki, *Kryzys instytucji rodziny i jej przemiany w XX wieku*, [w:] *Problemy i zagrożenia współczesnej rodziny*, dz. cyt., s. 11.

¹⁷⁰ A. Rejzner, *Przemoc i agresja w szkole-próby rozwiązania problemu*, Warszawa 2008, s. 231.

Szybkość zmian społecznych i kulturowych przy szerokim otwarciu na świat zwiększają negatywne skutki globalizacji powodują narastanie napięć i niebezpieczeństw. Pojawiają się poważne problemy związane zarówno z miejscem, jak i rolą młodzieży we współczesnym świecie. Dotyczy to szczególnie odpowiedzialności w życiu prywatnym i publicznym oraz umiejętności i odwagi przy podejmowaniu decyzji¹⁷¹.

W dzisiejszym świecie, w dobie społeczeństwa informatycznego edukacja staje się także najważniejszym wskaźnikiem kapitału ludzkiego. Wykształcenie, a konkretnie posiadana wiedza, jest więc jednym z istotnych, dominujących i poszukiwanych zasobów na rynku pracy. Uczenie staje się częścią aktywności zawodowej i częścią procesów zarządzania. Firmy XXI wieku konkurują między sobą poprzez inwestowania w pracownika. Motywacją do tworzenia zasobów intelektualnych jest oczywiście chęć pomnożenia zysków firmy, przy czym zarządzanie wiedzą nie polega jedynie na zachęcaniu pracownika do wynalazczości i nowatorstwa w działaniu, ale musi się opierać się na wycenie wartości intelektualnej pracownika. Wykształcenie, a konkretnie posiadana wiedza, jest więc jednym z istotnych, dominujących i poszukiwanych zasobów na rynku pracy. Uczenie staje się częścią aktywności zawodowej i częścią procesów zarządzania¹⁷².

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej miało istotny wpływ na budowanie systemu polskiej oświaty. Przynależność do Wspólnoty wymagała dostosowania polskiego systemu oświaty do standardów wypracowanych przez Unię tak, żeby obywatele wszystkich państw członkowskich mieli równe szanse rozwoju. W ramach tych działań umożliwiono także międzynarodową wymianę kadr oświatowych i uczniów oraz porównywanie systemów oświatowych oraz jakości kształcenia i rozwiązań organizacyjnych. Przygotowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu strategia polityki oświatowej wpisywała się we wspólną politykę oświatową krajów członkowskich. Osiągnięcie przyjętych założeń strategii rozwoju edukacji, a przede wszystkim wynikające z niej opracowane i przyjęte do realizacji zadania zawarte w strategiach rozwoju lokalnego systemu oświaty wymagało sprawnego zarządzania, które powinno opierać się na zaangażowaniu i współpracy jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rynku pracy, uczelni, służb socjalnych, pracodawców, związków zawodowych i organizacji pozarządowych.

Przystąpienie Polski do UE, przyniosło wiele korzyści. Umożliwiło lepszy dostęp do literatury specjalistycznej i pozwoliło nawiązać współpracę na płaszczyźnie edukacyjnej z

¹⁷¹ A. Kożuch, B. Kożuch, Ł. Sułkowski, E. Bogacz-Wojtanowska, M. Lewandowski, K. Sienkiewicz-Matyjurek, A. Szczudlińska-Kanoś, S. Jung-Konstansty, *Obszary zarządzania publicznego*, dz. cyt., s. 53.

¹⁷² A. Bednarski, *Zarys teorii i organizacji zarządzania*, dz. cyt., s. 508.

wieloma instytucjami oświatowymi. Stworzyło także możliwości wymiany naukowej, a wykorzystywanie wiedzy już istniejącej oraz weryfikacja własnego doświadczenia stały się ważnym obszarem współpracy w dziedzinie oświaty. Akcesja Polski do UE dała również dodatkową możliwość nawiązania kontaktów edukacyjnych na każdym poziomie kształcenia z zagranicznymi instytucjami oświatowymi. Wzrosła możliwość pozyskiwania dodatkowych środków finansowych przeznaczonych na rozwój oświaty poprzez udział szkół w różnych międzynarodowych projektach a także pozyskiwanie środków z funduszy strukturalnych. Przynależność do UE stworzyła też możliwość zwiększenia mobilności polskich nauczycieli poprzez udział w europejskiej przestrzeni edukacyjnej. Wielu nauczycieli miało możliwość doskonalenia się poprzez zaangażowanie w programy edukacyjne. Pojawiła się również szansa dla uczniów. Podobnie, którzy mogli skorzystać z różnych form wymiany międzyszkolnej.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej miało istotny wpływ na budowanie systemu polskiej oświaty. Przynależność do Wspólnoty wymagała dostosowania polskiego systemu oświaty do standardów wypracowanych przez Unię tak, żeby obywatele wszystkich państw członkowskich mieli równe szanse rozwoju. W ramach tych działań umożliwiono także międzynarodową wymianę kadr oświatowych i uczniów oraz porównywanie systemów oświatowych oraz jakości kształcenia i rozwiązań organizacyjnych. Przygotowana przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu strategia polityki oświatowej wpisywała się we wspólną politykę oświatową krajów członkowskich. Osiągnięcie przyjętych założeń strategii rozwoju edukacji, a przede wszystkim wynikające z niej opracowane i przyjęte do realizacji zadania zawarte w strategiach rozwoju lokalnego systemu oświaty wymagało sprawnego zarządzania, które powinno opierać się na zaangażowaniu i współpracy jednostek samorządowych wszystkich szczebli, instytucji rynku pracy, uczelni, służb socjalnych, pracodawców, związków zawodowych i organizacji pozarządowych.

Przystąpienie Polski do UE, przyniosło wiele korzyści. Umożliwiło lepszy dostęp do literatury specjalistycznej i pozwoliło nawiązać współpracę na płaszczyźnie edukacyjnej z wieloma instytucjami oświatowymi. Stworzyło także możliwości wymiany naukowej, a wykorzystywanie wiedzy już istniejącej oraz weryfikacja własnego doświadczenia stały się ważnym obszarem współpracy w dziedzinie oświaty. Akcesja Polski do UE dała również dodatkową możliwość nawiązania kontaktów edukacyjnych na każdym poziomie kształcenia z zagranicznymi instytucjami oświatowymi. Wzrosła możliwość pozyskiwania dodatkowych środków finansowych przeznaczonych na rozwój oświaty poprzez udział szkół w różnych międzynarodowych projektach a także pozyskiwanie środków z funduszy strukturalnych. Przynależność do UE stworzyła też możliwość zwiększenia mobilności polskich nauczycieli

poprzez udział w europejskiej przestrzeni edukacyjnej. Wielu nauczycieli miało możliwość doskonalenia się poprzez zaangażowanie w programy edukacyjne. Pojawiła się również szansa dla uczniów. Podobnie, którzy mogli skorzystać z różnych form wymiany międzyszkolnej.

Potrzeba bezpieczeństwa narodowego

Miniony wiek dwudziesty przeszedł do historii jako wyjątkowo tragiczny dla ludzkości. Pierwsza i druga wojna światowa pochłonęły ponad 60 milionów istnień ludzkich. Z końcem dwudziestego wieku dwie zwalczające się światowe ideologie faszyzm i komunizm, niosące przemoc, konflikty, gwałcenie prawa międzynarodowego i prawa człowieka zakończyły swoje istnienie. Po tym wyjątkowo tragicznym okresie ludzkość stanęła wobec nowych zagrożeń w wymiarze narodowym, regionalnym i międzynarodowym. Zaistniały nowe okoliczności i uwarunkowania tworzenia systemu bezpieczeństwa narodowego po upadku układu bipolarnego w końcu dwudziestego wieku i wejściu ludzkości w nowy dwudziesty pierwszy wiek z jego wyzwaniami, zagrożeniami i nieprzewidywalnością¹⁷³. Od tysiąc dziewięćset pięćdziesiątego roku, po przejściu dziedzictwa lat ubiegłych, poczęło się kształtować myślenie i działanie strategiczne na rzecz zbudowania systemu bezpieczeństwa narodowego¹⁷⁴. Żyjemy w świecie, w którym poziom zagrożenia bezpieczeństwa rośnie z dnia na dzień, a w niektórych obszarach przekracza nawet wyobraźnię przeciętnego człowieka.

W Polsce nowoczesne podejście do idei systemu bezpieczeństwa narodowego zaczęło się dynamicznie rozwijać po rozpadzie Układu Warszawskiego, zaś szczególny rozkwit nastąpił po ogłoszeniu strategii bezpieczeństwa w 2007 roku¹⁷⁵. Nastąpił okres eksplozji zainteresowań i poszukiwań w obszarze wiedzy, teorii, metodologii i praktyki bezpieczeństwa, na etapie zakończenia procesu wyodrębnienia bezpieczeństwa narodowego jako dyscypliny naukowej. Bezpieczeństwo stało się jednym z ważnych przedmiotów nauczania na poziomie wyższym i niezbędnym w tworzeniu systemu bezpieczeństwa narodowego na wszystkich poziomach struktury państwa. W obecnych czasach bezpieczeństwo, które swojej treści daje stabilizację, rozwój, pewność i szczęście, jest największą wartością ludzkości na kuli ziemskiej. W istocie zależy ono od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego i wewnętrznego, z których mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych, naszego

¹⁷³ W. Pokruszyński, *Bezpieczeństwo teoria i praktyka*, dz. cyt., s. 142.

¹⁷⁴ W. Kitler, *Tworzenie i rozwój systemu bezpieczeństwa narodowego RP w świetle wniosków płynących z treści koncepcji strategicznych po 1989 roku, strategicznego przeglądu bezpieczeństwa narodowego RP i rządowych strategii rozwojowych*, „Roczniki Nauk Społecznych” 3 (2013), s. 15.

¹⁷⁵ Tamże, s. 14.

przygotowania merytorycznego w tym zakresie, naszego zdrowia i gotowości sprostania takim zagrożeniom¹⁷⁶.

Szczególnie struktura bezpieczeństwa dzieli się na bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe. Bezpieczeństwo narodowe z kolei dzieli się na bezpieczeństwo wewnętrzne i bezpieczeństwo zewnętrzne. W strukturze bezpieczeństwa narodowego każdego państwa pierwszorzędne znaczenie odgrywa bezpieczeństwo wewnętrzne, albowiem zawiera ono: bezpieczeństwo polityczne, ekonomiczne, militarne, publiczne, ekologiczne, informacyjne, społeczne, kulturowe i religijne. W konsekwencji w bezpieczeństwie narodowym dostrzegamy problemy natury politycznej, ekonomicznej i militarnej na równi ze sprawami bezpieczeństwa kulturowego, ekologicznego, społecznego, publicznego, powszechnego i wielu innych, składających się na istotę przedmiotowej problematyki¹⁷⁷. Są to podstawowe elementy struktury bezpieczeństwa narodowego, stanowiące gwarancję racjonalnego funkcjonowania państwa w dzisiejszym mało stabilnym świecie. W miejsce klasycznego bezpieczeństwa państwa pojawiła się zatem nowa kategoria, jaką jest bezpieczeństwo narodowe.

W dotychczasowych opracowaniach można spotkać kilka prób zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa narodowego. W wielu istniejących opracowaniach, ogólnie dostępnych, można spotkać różne sformułowania definicji bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo narodowe to proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukovanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów.¹⁷⁸ Najbardziej odpowiadającą istocie współczesnego bezpieczeństwa narodowego jest słownikowa definicja, która stanowi iż bezpieczeństwo narodowe to proces lub stan zapewniający funkcjonowanie państwa w podstawowych dziedzinach, umożliwiające przetrwanie, rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukovanie ryzyk oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów¹⁷⁹.

Bezpieczeństwo narodowe jest często utożsamiane z bezpieczeństwem państwa, ponieważ wywodzi się z egzystencjalnych potrzeb ludzkich społeczności zorganizowanych w państwa.

¹⁷⁶ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 10.

¹⁷⁷ W. Kitler, *Tworzenie i rozwój systemu bezpieczeństwa narodowego RP*, dz. cyt., s.13.

¹⁷⁸ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON Warszawa 2002, s. 16.

¹⁷⁹ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s.12.

Mając więc na celu zaspokojenie potrzeb i ochrony istniejącego ładu społecznego i bezpieczeństwa ludzi zamieszkujących określone terytorium, powstała i rozwinęła się instytucja państwa. Według Jana Pawła II, podstawowy sens istnienia państwa polega na tym, że tworzy je całe społeczeństwo. Twórczy udział w życiu politycznym domaga się poszanowania pewnych, koniecznych praw i potrzeb przysługujących człowiekowi¹⁸⁰. Do głównych potrzeb zalicza się ochronę i obronę przed naruszeniem suwerenności państwa, jego integralności terytorialnej, ochronę tożsamości narodowej wobec procesów globalizacyjnych, zachowanie suwerennej władzy, ochronę wolności i praw człowieka i obywatela¹⁸¹. Bezpieczeństwo narodowe to najważniejsza wartość, potrzeba narodowa i priorytetowy cel działalności jednostek, grup społecznych i państwa, która wywodzi się z kategorii egzystencjonalnych potrzeb i interesów jednostek i społeczności, które tworzą państwo w celu zapewnienia sobie bezpieczeństwa.

Wszystkie dziedziny, w których artykułowane są potrzeby narodowe w zakresie szeroko rozumianego bezpieczeństwa można sprowadzić do dwóch zasadniczych obszarów. Pierwszy z nich dotyczy tego zakresu potrzeb, które wynikają z faktu funkcjonowania społeczeństwa państwie. Ponieważ państwo jest narażone na szereg zagrożeń oraz przeżywa wiele sytuacji trudnych politycznie, społecznie, gospodarczo, kulturowo to społeczeństwo odczuwa skutki tego stanu rzeczy i w konsekwencji oczekuje, że zapewnione mu będą godziwe warunki bezpiecznego bytu i rozwoju. Drugi obszar dotyczy trudów życia codziennego. W każdej chwili i w każdym czasie, zdrowie, życie, mienie i środowisko ludzi narażone jest na negatywne skutki rozwoju cywilizacyjnego, negatywnej działalności człowieka, czyli przestępstw oraz działań natury, czyli klęsk żywiołowych¹⁸².

Współczesne pojęcie bezpieczeństwa narodowego w całości kształci systemu pojęć i kryteriów bezpieczeństwa zajmuje pierwszoplanową pozycję i decydującą o losach jednostek, społeczności lokalnych i narodów. W znaczeniu społecznym bezpieczeństwo narodowe stanowi dla jednostek, społeczności lokalnych oraz państwa pierwotną, egzystencjalną, naczelną potrzebę i wartość, a zarazem priorytetowy cel działania we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach organizacji państwowej i samorządowej¹⁸³.

W znaczeniu funkcjonalnym, bezpieczeństwo narodowe jest naczelną misją narodową całego społeczeństwa i jego organizacji państwowej, polegającą na ciągłej realizacji dwóch

¹⁸⁰ T. Borutka, *Społeczne nauczanie Kościoła*, dz. cyt., s. 108.

¹⁸¹ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP Podstawowe kategorie Uwarunkowania System*, dz. cyt., s. 84.

¹⁸² Tamże, s. 84.

¹⁸³ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 11.

głównych celów. Pierwszym jest ochrona i obrona wartości i interesów narodowych przed istniejącymi oraz potencjalnymi zagrożeniami, zapewniająca warunki dla realizacji celu. Drugim celem jest tworzenie wewnętrznych i zewnętrznych warunków dla swobodnego rozwoju i sprostania wyzwaniom, jakie niesie dla narodu zmienność, nieprzewidywalność i cywilizacja. Bezpieczeństwo narodowe jest także interesem narodowym, utożsamianym z przetrwaniem państwa i narodu, czyli ochroną integralności terytorialnej i niezależności politycznej. Oprócz przetrwania bezpieczeństwo chroni także takie wartości jak: suwerenność, niezawisłość, przeżycie ludności, system społeczny i gospodarczy, prestiż w środowisku międzynarodowym, ideologię, własnych obywateli za granicą, postęp gospodarczy, standard życia ludności.

Struktura bezpieczeństwa narodowego zależy od wielu czynników, a głównie od zagrożeń, celów misji państwa wobec narodu i jego potencjalnych możliwości w różnych dziedzinach. Współczesne zagrożenia będące bezpośrednimi lub pośrednimi efektami funkcjonowania sektora politycznej aktywności człowieka i dalszych sektorów egzystencji państw oraz egzystencji zamieszkujących te państwa poszczególnych obywateli, są wielowymiarowe¹⁸⁴. Zagrożenie bezpieczeństwa narodowego, czyli zagrożenie społeczeństwa tworzącego naród zorganizowany w państwo, to taki układ warunków, wydarzeń, sytuacji o wewnętrznym lub międzynarodowym charakterze, dla których istnieje wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia uszczerbku lub utraty warunków do swobodnej egzystencji i rozwoju¹⁸⁵.

Przyczyną poczucia zagrożenia są dwa wyraźne źródła, a mianowicie natura i człowiek. Doświadczenia historyczne dowodzą, że największe zagrożenia dla człowieka stanowi drugi człowiek. Liczne źródła zagrożeń pokazują, że ich charakter jest bardzo złożony i trudno jednoznacznie odpowiedzieć, które z nich stanowią jednorodną całość. Mimo postępu cywilizacyjnego, dynamicznego wzrostu sił wytwórczych człowieka i możliwości radzenia sobie z licznymi trudnościami rośnie liczba, rozmiar i dotkliwość zjawisk dezorganizujących życie społeczne, gospodarcze i polityczne narodów i środowiska międzynarodowego¹⁸⁶. Nie ma ani chwili wolnej od różnych konfliktów, tragedii, awarii, katastrof i klęsk spowodowanych zarówno przez ludzi, jak i przez samą naturę. Zagrożenie to suma zagrożeń cząstkowych, wynikających z różnych otaczających nas zjawisk. Stąd też lista występujących zagrożeń

¹⁸⁴ J. Piwowarski, *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, dz. cyt., s. 42.

¹⁸⁵ Tamże, s. 33.

¹⁸⁶ W. Kitler, *Tworzenie i rozwój systemu bezpieczeństwa narodowego RP*, dz. cyt., s. 3.

prawdopodobnie będzie zawsze otwarta. Podstawowym jednak źródłem zagrożenia jest człowiek, a stąd nieprzewidywalność co do jego zamierzeń¹⁸⁷.

Zapewnienie bezpieczeństwa narodowego jest naczelnym zadaniem polityki państwa. W tradycyjnym rozumieniu kładzie się nacisk na zagrożenia zewnętrzne, jednak bezpieczeństwo narodowe ma również chronić wewnętrzne wartości każdego społeczeństwa i państwa. Ochrona ludności to jedna z zasadniczych misji, realizowanych przez organy administracji publicznej w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, inne organy i instytucje państwowe, przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne, organizacje społeczne oraz poszczególnych obywateli, a w zasadniczych przypadkach także przez siły zbrojne¹⁸⁸. Polega ona na realizacji wielu działań zapobiegawczych, przygotowawczych i interwencyjnych, które przywracają normalny stan. Ma też na celu ochronę życia i zdrowia ludzi oraz mienia, dóbr dziedzictwa kulturowego i środowiska, zapewnienie pomocy humanitarnej i prawnej w razie bezpośredniego zagrożenia tych wartości podczas katastrof, klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i okupacji. Dla wypełnienia misji tworzenia bezpieczeństwa narodowego potrzebne są odpowiednie instytucje i struktury, zwane strukturami realizacyjnymi, bądź systemem bezpieczeństwa narodowego. Stąd też w znaczeniu strukturalnym bądź systemowym, bezpieczeństwo narodowe to całościowe organizowanie i przygotowanie państwa do nieprzerwanego tworzenia bezpieczeństwa pod względem prawnym i politycznym, strategicznym i militarnym oraz cywilnym, dyplomatycznym i edukacyjnym, kooperatywnym i integracyjnym.

Postępujące procesy, między innymi globalizacja powodują, że powszechnie uznawane normy, wartości, ale też ustroje państwowe, nazwy oraz granice państwowe w coraz mniejszym stopniu oddziałują na człowieka i jego życie¹⁸⁹. Systemy polityczne zmieniają się tak jak granice, nazwy, ale i sami ludzie, zamieszkujący poszczególne obszary państwowe. Dlatego coraz trudniej przyporządkować ludzi do poszczególnych kategorii, jeżeli coraz bliżej do stanowiska, iż stajemy się obywatelami świata. Jedynym rozwiązaniem w kwestii identyfikacji grup ludzi staje się wyznawana religia¹⁹⁰. Można pokusić się o stwierdzenia, że to poczucie przynależności do wspólnoty staje się warunkowane przez wyznawaną religię.

Kategorią ukazującą całość społeczeństwa nowoczesnego jako całość sensowną jest kategoria wzajemności uznania będąca warunkiem autonomii jednostki.¹⁹¹ Współczesna

¹⁸⁷ W. Pokruszyński, *Współczesne bezpieczeństwo narodowe*, dz. cyt., s. 14.

¹⁸⁸ W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe R*, dz. cyt., s. 56.

¹⁸⁹ M. El Ghamari, *Znaczenie czynnika kulturowego w bezpieczeństwie międzynarodowym*, dz. cyt., s. 18.

¹⁹⁰ Tamże, s. 19.

¹⁹¹ B. Hołyst, *Bezpieczeństwo społeczeństwa*, Warszawa 2015, s. 180.

cywilizacja oparta powinna być o wartości takie jak poszanowanie jednostki ludzkiej i prawa człowieka przede wszystkim wolności sumienia i wolności słowa. Wolności i prawa człowieka i obywatela podlegają silnej ochronie zarówno ze strony aktów prawa krajowego jak i międzynarodowego. Konstytucja jednoznacznie stwierdza, iż są one przyrodzone, niezbywalne i nienaruszalne. W wyjątkowych tylko sytuacjach dopuszcza się ich ograniczenie w drodze ustawy, jednak wyłącznie, gdy jest to niezbędne dla bezpieczeństwa i porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej oraz wolności praw innych osób¹⁹². Nie istnieje uniwersalny, globalny system wartości. Nowoczesne państwo jest wytworem ery nowożytnej a dokonujące się w nim procesy rozwojowe spowodowały rozwój nowoczesnych społeczeństw. Pojawił się racjonalny system wartości, w którym zaczęto podkreślać prymat jednostki ludzkiej i jej naturalnych praw¹⁹³.

¹⁹² T. Serafin, S. Parszowski, *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, dz. cyt., s. 23.

¹⁹³ B. Jagusiak, *Problemy i zagrożenia bezpieczeństwa współczesnego państwa socjalnego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe Polski. Zagrożenia i determinanty zmian*, Warszawa 2016, s. 294.

Bibliografia

- Banasik M., *Megatrendy - prognoza przyszłości do roku 2035*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, s. 250-252.
- Bednarski A., *Zarys teorii i organizacji zarządzania*, Warszawa 2001.
- Bieńkowski J., *Zagrożenia ekologiczne - konflikty, przemoc i inne następstwa społeczne*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, s. 193.
- Bojko O., *Prospołeczność jako wymiar modelu życia rodzinnego*, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, Szluz B., Szluz A., Urbańska M. (red.), Rzeszów 2017, s.41.
- Borutka T., Kornecki T., Kroczyk P., *Rodzina fundamentem społeczeństwa. Aspekt społeczno-prawny*, Kraków 2017.
- Borutka T., *Spółeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*, Kraków 2008.
- Brzeziński M., *Bezpieczeństwo społeczne jako rodzaj bezpieczeństwa. Ustalenia wprowadzające*, [w:] *Bezpieczeństwo społeczne. Pojęcia, uwarunkowania, wyzwania*, Skrobacz A., Sulowski S.(red.), Warszawa 2012,s.16.
- Buczyński J., *Teoria bezpieczeństwa .Zagrożenia a problemy i metody badawcze*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego*, Sienkiewicz P., Marszałek M., Świeboda H. (red.), Wyd. AON, Warszawa 2012, s.25.
- Croft S., *Perspektywy badań bezpieczeństwa*, [w:] *Studia bezpieczeństwa*, P. D. Williams (red.), Kraków 2012, s. 503.
- Czapska J., *Dialog głuchych? Nadzieje i wyzwania związane z budowaniem bezpiecznego miasta*, [w:] *Bezpieczne miasto*, s. 19.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne*, Warszawa 2009.
- Gierszewski J., *Bezpieczeństwo społeczne. Studium z zakresu teorii bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2013.
- Gierszewski J., *Organizacja systemu bezpieczeństwa społecznego*, Warszawa 2013.
- Gierszewski J., Pieczywok A., *Spółeczny wymiar bezpieczeństwa człowieka*, Warszawa 2019.
- Godawa G., *Aksjologiczne podstawy wsparcia społecznego*, [w:] *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, Godawa G. (red.), Kraków 2015, s.63-65.
- Godawa G., *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, Kraków 2015.
- Hill M., *Polityka społeczna we współczesnym świecie*, Warszawa 2010.
- Hołyst B., *Bezpieczeństwo społeczeństwa*, Warszawa 2015.

Jagusiak B., Bezpieczeństwo socjalne współczesnego państwa, Warszawa 2015, s.8-42.

Jagusiak B., Problemy i zagrożenia bezpieczeństwa współczesnego państwa socjalnego, [w:] Bezpieczeństwo narodowe Polski. Zagrożenia i determinanty zmian, Warszawa 2016, s. 148-294.

Karolczak K., Bezpieczeństwo jednostki i narodu-mrzonka czy realność w XXI wieku, [w:] Bezpieczeństwo w XXI wieku. Asymetryczny świat, Liedel K., Piasecka T., Aleksandrowicz R. (red.) Warszawa 2011, s.15.

Kitler W., Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie Uwarunkowania System, Warszawa 2011.

Kitler W., Tworzenie i rozwój systemu bezpieczeństwa narodowego RP w świetle wniosków płynących z treści koncepcji strategicznych po 1989 roku, strategicznego przeglądu bezpieczeństwa narodowego RP i rządowych strategii rozwojowych, „Roczniki Nauk Społecznych” 3 (2013), s.3-15.

Klakla J.B., Szafrńska M., *Mapa zagrożeń jako narzędzie zapobiegania przestępczości w mieście*, [w:] *Bezpieczne miasto*, Kraków 2018, s. 41.

Klimek M., Dysfunkcjonalność rodziny jako źródło sieroctwa społecznego, [w:] Problemy współczesnej rodziny polskiej, Klimek M., Więckiewicz B. (red.), Lublin 2012, s.125-133.

Kojs W., Denek K., Edukacja jutra. Edukacja w społeczeństwie wiedzy, Warszawa 2000.

Kożuch A., Kożuch B., Sułkowski Ł., Bogacz-Wojtanowska E., Lewandowski M., Sienkiewicz- Matyjurek K., Szczudlińska-Kanoś A., Jung-Konstansty S., Obszary zarządzania publicznego, Kraków 2016, s.56.

Królikowska J., *Dobroczynność-jej sens moralny i treści społeczne*, [w:] *O etyce służb społecznych*, s. 44.

Księżopolski M., Bezpieczeństwo społeczne i jego zagrożenia, [w:] Polityka społeczna w okresie przemian, Piekara A., Supińska J. (red.), Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1985, s.89.

Lasota-Jądrzak A., Bezpieczeństwo narodowe jako zasadniczy element polityki funkcjonowania państwa, [w:] Bezpieczeństwo antyterrorystyczne, Warszawa 2017, s.34.

Loranty K., Ropski J., Pedagogiczne implikacje ewolucyjnych wyjaśnień dotyczących relacji międzyludzkich i międzygrupowych, [w:] *Studia Administracji Bezpieczeństwa* 2021, nr 10, s.169-178.

Łepkowski W., Podstawy strategii wojskowej, Wyd. AON Warszawa 2006, s.107.

Majkowski W., Rola rodziny w kształtowaniu patriotycznych postaw, [w:] *Zdrowa i mocna rodzina fundamentem społeczeństwa*, Stala J. (red.), Kraków 2019, s.223-232.

Mazurkiewicz G., Przywództwo edukacyjne,. Odpowiedzialne zarządzanie edukacją wobec wyzwań współczesności, Kraków 2011.

Mączyński P., Płaszowska R., Programy zapobiegania przestępczości oraz ochrony bezpieczeństwa obywateli i porządku publicznego jako narzędzie harmonizowania działań na rzecz bezpieczeństwa, [w:] Bezpieczne miasto, Czapska J., Mączyński P., Struzińska K. (red.), Kraków 2017, s.125-126.

Misiuk A., Administracja porządku i bezpieczeństwa publicznego. Zagadnienia prawno-ustrojowe, Warszawa 2008, s.69-70, 9-12.

Niewęglowski J., *Rodzina jako pierwsze i podstawowe środowisko wychowawcze w myśli Jana Pawła II*, [w:] *Zagrożenia współczesnej rodziny*, Stalowa Wola 2020, s. 21.

Nikitorowicz J., Człowiek pogranicza jako efekt dialogu tożsamościowego w warunkach wielokulturowości, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 3 (2009), s.10-16.

Osewska E., *Troska o zachowanie kultury narodowej przez polskie rodziny migracyjne i instytucje edukacyjne na przykładzie działalności polskich szkół w Leuven*, [w:] *Zdrowa i mocna rodzina fundamentem społeczeństwa*, Kraków 2019, s. 213-215.

Panek B., *Środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego w drugiej dekadzie XXI wieku*, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, Warszawa 2018, s. 16.

Pokruszyński W. , Współczesne bezpieczeństwo narodowe, Józefów 2009.

Pokruszyński W., Bezpieczeństwo teoria i praktyka, Józefów 2012, s.30-142.

Prokopiuk W., Wychowanie do duchowości jako problem pedagogiki nowoczesnej.

Pyłpyszyn S., Socjalizujący wpływ rodzinna kształtowanie osobowości, [w:] *Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym*, Rzeszów 2017, s. 157-159.

Ropski J., Samorząd terytorialny wobec problemów bezpieczeństwa lokalnego i bezpieczeństwa państwa w Polsce, Bielsko-Biała 2020, s.203-204.

Ryszka Ł., Istota przemian ustrojowo-społecznych dokonujących się w Polsce. Perspektywa pedagogiczna, [w:] *Pedagogiczne konteksty społecznego wsparcia rodziny*, Kraków 2015, s. 13.

Szałata K., Wokół problemów etyki służb chroniących zdrowie i życie, [w:] *O etyce służb społecznych*, Kaczyńska W. (red.), Warszawa 2010, s.69-81.

Szatur –Jaworska B., Diagnostowanie w polityce społecznej. Metody i problemy. Warszawa 2014.

Szweda E., Wyzwania i zagrożenia wobec człowieka w perspektywie zarządzania humanistycznego i nauk o bezpieczeństwie, [w:] *Świat wobec wyzwań i zagrożeń w drugiej dekadzie XXI wieku*, Panck B., Stawicki R. (red.), Warszawa 2008, s.221.

Toffler A., Edukacja szok przyszłości, Warszawa 2000.

Włoch A., Przemiany we współczesnych rodzinach a nowe wyzwania w kształceniu nauczycieli, [w:] Współczesna rodzina w ujęciu dyscyplinarnym, Szluz B., Szluz A., Urbańska M. (red.), Rzeszów 2017, s.46-51.

Wolska-Długosz M, Problemy bezrobocia wyzwaniem dla polityki społecznej. Modele i strategie polityki społecznej. Modele i strategie przeciwdziałania bezrobociu, [w:], Praca socjalna i polityka społeczna - obszary współdziałania wobec wykluczenia społecznego, Marzec-Holka K., Rutkowska A., Joachimowska M.(red.), Bydgoszcz 2008, s.226-228.

Wolter E., Zapobieganie dewastacji środowiska na przykładzie wybranych projektów edukacji ekologicznej w trosce o zdrowy tryb życia rodziny, [w:] Zagrożenia współczesnej rodziny, Kałdon B. M., Krajewska B. (red), Warszawa 2019, s.177-186.